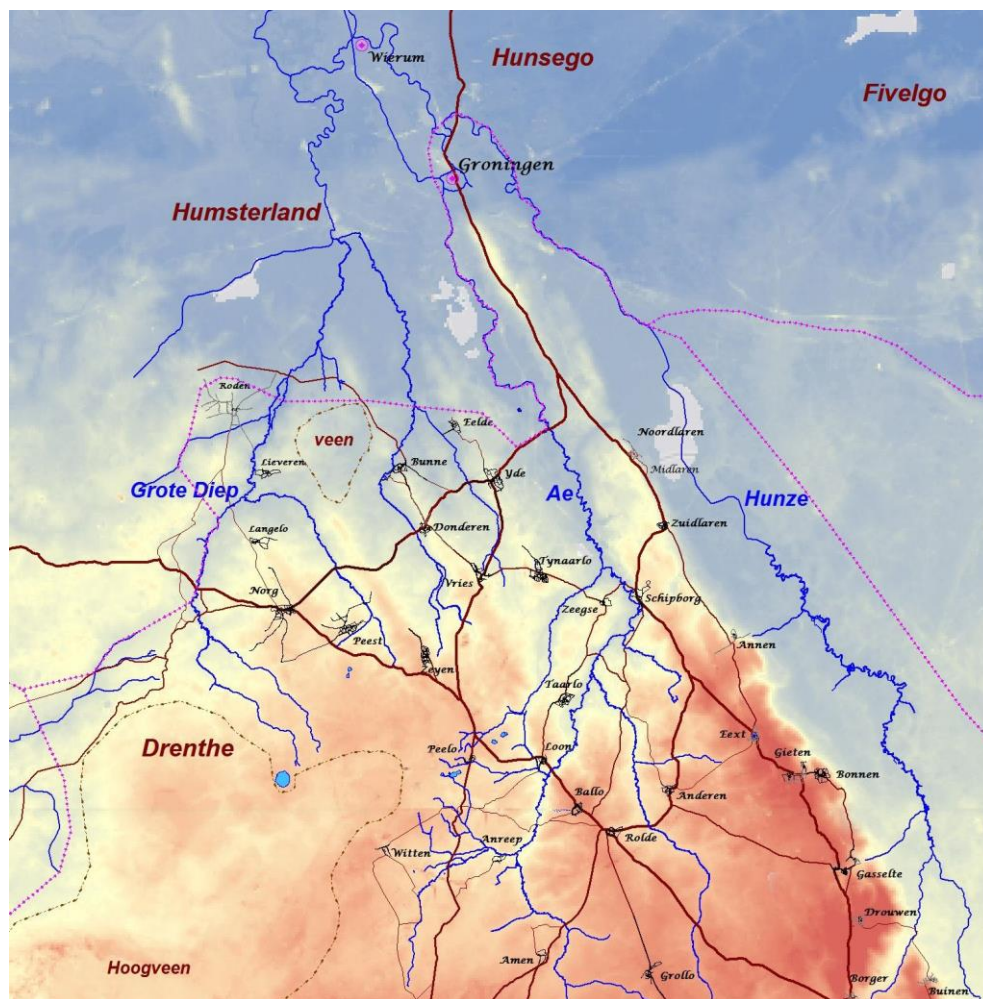

Norg, ouderdom en ontstaan (versie 18-08-2021 Anne Post)

Voor het ontstaan van Norg en omgeving als vaste woonkern kunnen we als uiterste datum ca 700 na Christus aanhouden. Dit is gebleken uit archeologische opgravingen van 2012 en 2015 aan de zuidoostkant van Norg, omgeving Esweg. Hierbij zijn huisplattegronden van een kleine groep boerderijen blootgelegd¹.

Rechts een kaart van het noordelijke deel van Drenthe met de hoofdwegen, wateren en nederzettingen omstreeks het jaar 700.

Een bewaard gebleven belastingregister van de bisschop van Utrecht uit 1545 van erven die worden belast met het betalen van de schuld mudde² (geschiedenis van Drenthe, pagina 164 t/m 170) is door D P Blok geanalyseerd, waarbij hij tot de conclusie komt dat die belasting betrekking moet hebben op de aanwezige Saksische erven in Drenthe omstreeks het jaar 945.

Norg staat in die lijst vermeld met 18 erven, één van de grootste nederzettingen in Drenthe.

De Norger boerenbevolking moest dus belasting betalen aan de Bisschop van Utrecht, één mudde graan per erf.

Die bisschop was de opvolger van de Rooms-Duitse keizer die de Drenten omstreeks het jaar 800 had onderworpen en tot zijn onderdanen gemaakt.

Belasting betalen aan een landsheer past helemaal niet bij de leefgewoonten van de bevolking van de Saksische nederzettingen die in die tijd in het gebied van de Saksische gouw Drenthe aanwezig waren. De Saksen kenden een samenleving die was opgebouwd uit leefregels die per nederzetting gezamenlijk werd vastgesteld. Voor het uitvoeren en handhaven van die regels werden in vergaderingen personen gekozen en aangesteld. In het begin was alleen het boerenerf privé bezit en alle andere grond was gezamenlijk bezit.

Ook de woeste gronden en wateren rondom een nederzetting behoorden daartoe. De grens met een naburige nederzetting was meestal een natuurlijke grens. Problemen omtrent de uiterste

¹ ADC Archeo Projekten rapport 3912 Archeologische opgraving Esweg fase II J. Loopik en J. Dijkstra

² J Heringa en anderen. Geschiedenis van Drenthe. Boom Meppel 1985.

begrenzing van het grondgebied dat door de bewoners van een nederzetting werd gebruikt, zullen er in de jaren voorafgaand aan de 8^e eeuw nauwelijks zijn geweest. De gouw Drenthe was zeer dun bevolkt en als er al onderlinge problemen waren tussen de bevolking van naburige nederzettingen, dan konden die worden besproken in een Landsvergadering. Want de gouw Drenthe had in die tijd ook een landsbestuur, die ook bestond uit door het volk, via een getrapt systeem, gekozen vertegenwoordigers. Het recht dat gesproken werd was gebaseerd op Germaans gewoonterecht.³ Recht dat van generatie op generatie mondeling werd doorgegeven.

Dat had wel tot gevolg dat de leefregels en de toepassing van het recht niet in elk Saksisch stamgebied gelijk was. Bij minder onderling contact ontstonden eerder verschillen en in gebieden die grensden aan volksstammen met een andere ontwikkelingsgraad, cultuur en taal, ontstonden er nog grotere verschillen vanwege de beïnvloeding van het Saksisch/Germaanse gewoonterecht door het recht van die hoger ontwikkelde volken. Omstreeks 700 was die beïnvloeding het grootst in die gebieden waar de Romeinen aanwezig waren geweest en opgevolgd waren door de Franken. Dat was in het grensgebied van de Saksen ten noorden en ten oosten van de Rijn.

De begrenzing van elke Saksische gouw werd oorspronkelijk ook bepaald door natuurlijke barrières. De gouw Drenthe was aan de oost- en zuidzijde gescheiden van naburige gouwen door grote veengebieden en moerassen. De beïnvloeding van de bewoners van naburige gouwen op hun leefregels zal minimaal zijn geweest.

We mogen dan ook aannemen dat de Saksische bewoners van Drenthe van voor het jaar 700 leefregels hanteerden die gebaseerd waren op gelijkwaardigheid van elk individu in de samenleving. Op grond van vastgestelde regels was iedereen verplicht om een aandeel te leveren in de noodzakelijke arbeid die verricht moest worden om het voortbestaan van de samenleving te garanderen, zoals b.v. het gezamenlijk bewerken en oogsten van het bouwland, het onderhouden van de wegen en het deelnemen aan de jacht op nederzettingenniveau, en het deelnemen aan krijgstochten wanneer het Landsbestuur dit noodzakelijk vond.

Omdat uit de periode 700-945 niets bekend is van wat zich in het gebied van de oude gemeente Norg heeft afgespeeld zijn we aangewezen op bronnen die een redelijk beeld geven van het gebeuren in de gouw Drenthe. Zo kunnen we een beeld vormen wat er zich in deze streken heeft afgespeeld en waar ook de bewoners van Norg mee te maken hebben kunnen gehad.

³ Historische inleiding tot het recht, deel 2 J Gilissen, M Magits; Kluwer Rechtswetenschappen Antwerpen 1989.

De plaatsnaam Norg (Norch)

Het handboek voor de geografie van Nederland⁴ bevat een hoofdstuk Plaatsnamen van de hand van H J Moerman. Die zegt daarin dat de kennis der plaatsnamen (toponymie) ligt op het grensgebied van drie wetenschappen, de taalkunde, de geografie en de historie. Het laatste woord moet dan zijn aan de taalkundige, die heel wat dwaze gissingen kan voorkomen.

En zo komen we in de literatuur meer uitgesproken meningen tegen.

De Belgische taalkundige Prof. Dr. J Mansion zegt *“Een eerste en voornaamste regel, die geen uitzonderingen duldt, is de volgende: in alles, altijd en overal op de hoede zijn. Wie aan toponymie doet moet diep overtuigd zijn, dat hij er voortdurend in zal lopen”*.

Zo is er ook in het verleden al het nodige over de betekenis van de naam (toponiem)⁵ Norg geschreven.

De oudste vermelding (1139) wordt geschreven als Nurch. In latere oorkonden en op kaarten komen we Norrich, Norich, Noargh, Norch, Norck en Noorgh tegen. Een enkele publicist wil de naam afleiden van Orck, de ridders van Orck of Norch, maar daar zal in een ander hoofdstuk van dit artikel op worden ingegaan.

De verklaring die het meest wordt gegeven is een afgeleide van de richting aanduiding ‘noord’. In voormeld Handboek staan diverse voorbeelden van geografische aanduidingen en de betekenis. Voor Norich of Norch is het wel duidelijk dat het met noord verband houdt. Als voorbeeld worden twee weidegebieden bij Molkwerum in Friesland genoemd. Norg en Surg, vroeger Nordig en Surig geheten.

Nu is de uitgang –ig in het Fries hetzelfde als –eg en –eck in het Neder Saksisch. De ch aan het eind van een woord wordt in het Neder Saksisch uitgesproken als k

Voor Surig (Surich, Zurich) wordt de verklaring “on da sura igge”, in de zuidhoek, gegeven. Voor Norg (Norich) wordt het dan “on da norda igge”, in de noordhoek.

Het gebruik van het woord Norg als aanduiding voor noord komt in het noorden van Drenthe ook voor op een kaart van omstreeks 1865 waarbij het gebied rondom de boerderij van Kamps, ten westen van Ballo en Rolde is afgebeeld en waarbij een stuk bos wordt aangegeven met de benaming “Norger of Noordeindiger bos”.

Maar in het noorden of noordeinde of de noordhoek van wat ligt dan de plaats Norg?

Dat kan niets anders zijn dan het Drents Plateau, dat binnen het woongebied van de Saksen een zelfstandige gouw Drenthe of Trenthe was.

In 1917 heeft prof. Van Giffen onderzoek gedaan op het Noordse Veld. Eén van de conclusies was dat de jongste gebruiksvoorwerpen dateerden van ongeveer het begin van onze jaartelling. Ook constateerde hij dat het gevonden materiaal zeer grote overeenkomsten vertoonde met het oudste materiaal dat gevonden was in het Humsterland boven Groningen. Daaruit kan de conclusie worden getrokken dat de nabij het huidige Norg levende bevolking omstreeks het jaar 0 van hier vertrokken is naar de kuststroken om daar een nieuwe (betere) toekomst op te bouwen.

De omgeving van Norg zal dan een paar eeuwen geen vaste bewoners hebben gekend.

Dat veranderde omstreeks de 4e en 5e eeuw na Christus, toen vanuit de Saksische gebieden in het huidige Duitsland een volksverhuizing op gang kwam, vanwege het onveilig worden van die gebieden door oorlogshandelingen.

⁴ G J A Mulder; Handboek der Geografie van Nederland. 6 delen; Tjil Zwolle 1949.

⁵ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Toponiem>

De komst van de Franken naar onze streken.

Van Saksisch naar Frankisch bestuur.⁶

Omstreeks het jaar 700 werd de rust in Norg en omgeving verstoord door de komst van Frankische militairen die de door Saksen bewoonde gebieden onder de macht van hun koning wilden brengen. Het rechtssysteem dat de Franken hier wilden invoeren was precies het tegenovergestelde van dat van de Saksen. Het was feodaal, van boven af opgelegde wetgeving, welke moest worden uitgevoerd door dienstmannen van de koning.

Zo hadden de Franken hun rijk verdeeld in graafschappen, met een graaf aan het hoofd die verantwoordelijk was voor de uitvoering van de wetten. Ook Drenthe moest zo'n graafschap worden, waarvan de grenzen grotendeels samenvielen met de grenzen van de Saksische gouw Drenthe. Volgens het Frankische rechtssysteem waren alle woeste gronden, bossen en wateren eigendom van de koning. Alleen het huis en erf en de grond die in gebruik was voor de dagelijkse levensbehoeften werd aangemerkt als bezit van de gebruiker.

Die militairen kregen in eerste instantie geen voet aan de grond, maar na 734 werd het voor hen in Friesland wat gemakkelijker nadat de Frankische hofmeier Karel Martel een leger van de Friezen had verslagen en Friesland tot zijn bezit verklaarde. Tot dat Friesland behoorde ook de huidige provincie Groningen, behalve de hoge delen van de Hondsrug waarop de stad Groningen is gelegen, ingesloten door de Hunze en de Drentse Aa. Dit behoorde bij Drenthe.

Kerstening.⁷

Vanaf het jaar 730 begint de prediker Willehad het Christelijk geloof te verkondigen in Frisia, waarbij hij in 737 versterking krijgt van door Karel Martel gezonden zendelingen. Eén daarvan is Ludger, die vooral in het gebied tussen de Lauwers en de Eems actief is. Van Willehad is bekend dat hij ook in Drenthe predikte en in 779 Vries en Emmen heeft bezocht. De predikers werden altijd begeleid door Frankische militairen, die de predikers moesten beschermen tegen mogelijke aanvallen, omdat de Saksische bewoners van Drenthe in eerste instantie niets wilden weten van het Christelijk Geloof.

In 758 onderneemt een zoon en opvolger van Karel Martel, Pippijn, veldtochten tegen de Saksen, maar ook hij krijgt geen voet aan de grond.

In 768 wordt Karel de Grote koning van de Franken en hem gelukt het om in 775 de Friezen definitief te onderwerpen door hun koning Radboud te verslaan. Radboud vlucht naar Denemarken. Maar die onderwerping betekende niet dat het toen rustig werd in dit deel van Frisia. De Saksen en de Friezen tussen Lauwers en Wezer trokken zich niets aan van die Frankische wetten. Zij kwamen in opstand tegen de Franken en vernielden alle gebouwde kerken en verdreven de priesters.

In 785 besluit Karel de Grote tot een harde maatregel. Hij ontnemt de Friezen en de Saksen, vanwege hun onophoudelijke weerstand, hun rechten op het ouderlijk erfgoed⁸. Zij werden daardoor horigen van de Frankische koning.

⁶ Lees ook: De vroege middeleeuwen (500-1150) mr. J W A Rheinfeld (Centrum voor Notarieel Recht 2014)

⁷ Lees ook: Hoe God verscheen in Saksenland. Dirk Otten Deventer Universitaire Pers MMXII

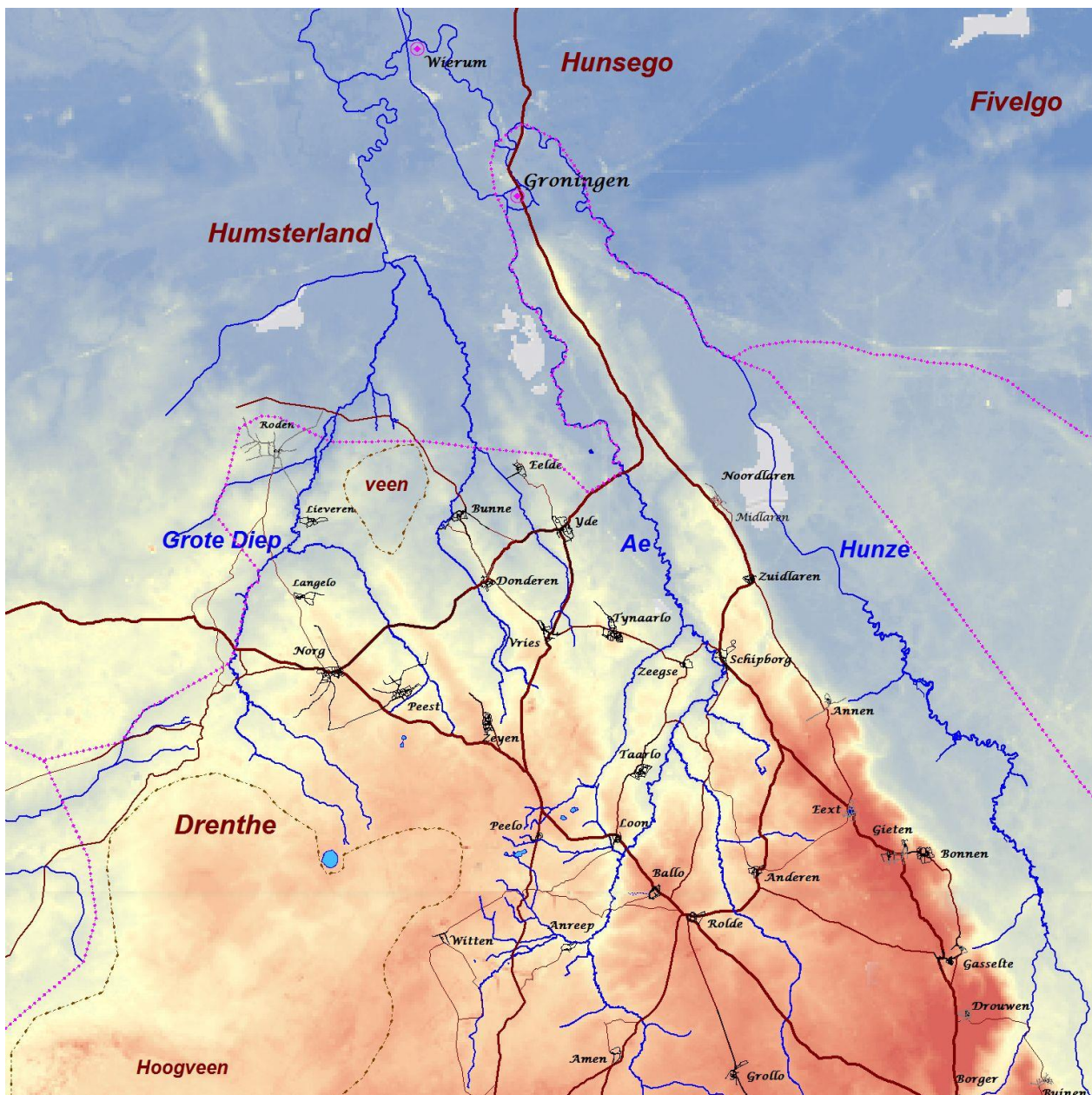
⁸ Alg. Gesch. Nederlanden deel I, J P Arent

Lees ook: Bachelorscriptie Goden en duivels: De kerstening van Saksen voor, tijdens en na Karel de Grote
Student: Mattheüs Terwel, 4259467 Opleiding: Bachelor Geschiedenis Onder begeleiding van: Dhr. Dr. S.M. (Sven)
Meeder Inleverdatum: 11 Augustus 2016.

Karel de Grote beschouwde de Saksen (dus ook de Saksische Drenten) als zijn onderdanen en vond dat deze, evenals de Friezen ten westen van de Lauwers, het Christelijk Geloof moesten aannemen⁹. Maar de Saksen bleven grotendeels volharden in hun weigering om Karel als hun koning te aanvaarden en bleven ook zijn predikers de deur wijzen.

Karel besloot ten langen leste om zijn legers naar de nog opstandige gebieden te sturen¹⁰ om de weerstand te breken.

Omstreeks het jaar 804 gelukte hem dit door in elke leefgemeenschap het volk voor de keus te stellen. Of iedereen wordt Christen of het hoofd van de stamoudste wordt afgehaakt. De Drenten hadden geen keus. Zij aanvaardden Karel de Grote als hun landsheer en ook het christendom als hun godsdienst, maar niet van harte.

⁹ G. Noort; Germaanse cultuur en christianisatie van Noord West Europa; IIMO research publication nr. 35 Leiden-Utrecht.

¹⁰ O. Reche; Kaiser Karls Gestz zur politischen und religiösen Unterwerfung der Sachsen; Adolf Klein Verlag; Leipzig 1935

Handhaving gezag

In het jaar 800 was Karel de Grote door de Paus tot keizer gekroond. Zijn ideeën over het besturen van zijn rijk liet hij vastleggen in Capitulaire, Hoofdstukken, waarin stond beschreven hoe de taken moesten worden uitgevoerd en wie verantwoordelijk was voor een juiste uitvoering. Via zendgraven bracht hij zijn dienstmannen in zijn rijk op de hoogte.

In Groningen, de belangrijkste plaats in Drenthe, hadden de Franken vaste grond onder de voeten en daar hadden zij een bestuurscentrum ingericht en al in 790 een houten kerk gebouwd.

In 810 krijgt Karel de Grote te maken aanvallen van buitenaf op zijn rijk. Vooral de Denen zijn actief. De naar Denemarken uitgeweken Friese vorst Radboud zal daar wel debet aan zijn geweest. Per slot waren de Friese en Deense vorsten verwanten van elkaar.

Karel de Grote kwam toen tot het inzicht dat zijn doelstelling, één rechtssysteem voor al zijn onderdanen, niet haalbaar was in de noordelijke delen van zijn rijk.

Hij besloot om de Saksen en de Friezen hun oude rechten te laten behouden, opdat daarmee de bevolking zich zou schikken in zijn heerschappij.¹¹

Dat schijnt gelukt te zijn. De Friezen en Saksen mochten hun eigen landrecht blijven uitoefenen, maar wel onder voorzitterschap van de door Karel aangestelde graven.

Harald de Deen werd graaf over het gebied Sleeswijk-Holstein, waarmee Karel bereikte dat het even rustig werd aan de randen van zijn rijk. Karel sloot in 811 vrede met de Denen en de Eider werd de grensrivier.

Hij benoemde Wichman, één van zijn voornaamste helpers in de strijd tegen de Denen en een telg uit een vooraanstaand adellijk geslacht, tot graaf over de Saksische gebieden in het noorden van zijn rijk.

Bisdommen, kloosters en kerken

Over de betrokkenheid van of gebeurtenissen in één of meerdere Drentse nederzettingen in die tijd binnen het graafschap Drenthe is in annalen niets vermeld. In 820 komen we wel voor het eerst de naam Threatant (Drenthe) tegen, vermeld in een oorkonde.¹²

“Theodgrim, zoon van Aldgrim, geeft aan Ricfridus van het klooster te Werden zijn erfgoederen die gelegen zijn in Arlo in het land Drenthe.”

Het geven van goederen aan kloosters was een gevolg van de wijze waarop het evangelie werd verkondigd.

Wie zijn aardse goederen voor zijn dood aan een kerk of klooster schonk, kon er op rekenen dat hij in de hemel kwam.

Ludger had gepredikt in het Frisia tussen Lauwers en Eems en in Salland, Twenthe, de IJsselgouw, Veluwe en het gebied langs de Oude IJssel tot aan de Ruhr. Die laatste gebieden waren al vroeg gekerstend en tussen 793 en 806 vinden we 28 oorkonden van schenkingen aan het klooster Werden in die gebieden. In 820 een schenking in Arlo, aan de rand van Salland, net in Drenthe. In 858 in Humsterland, met vermelding van o.a. Krassum en Wierum, gelegen even boven Selwerd. En een iets latere oorkonde maakt melding van vele bezittingen van het klooster Werden in het gebied tussen De Lauwers en de Eems, in Westerwolde en in Oost-Friesland. Dat had een achtergrond.

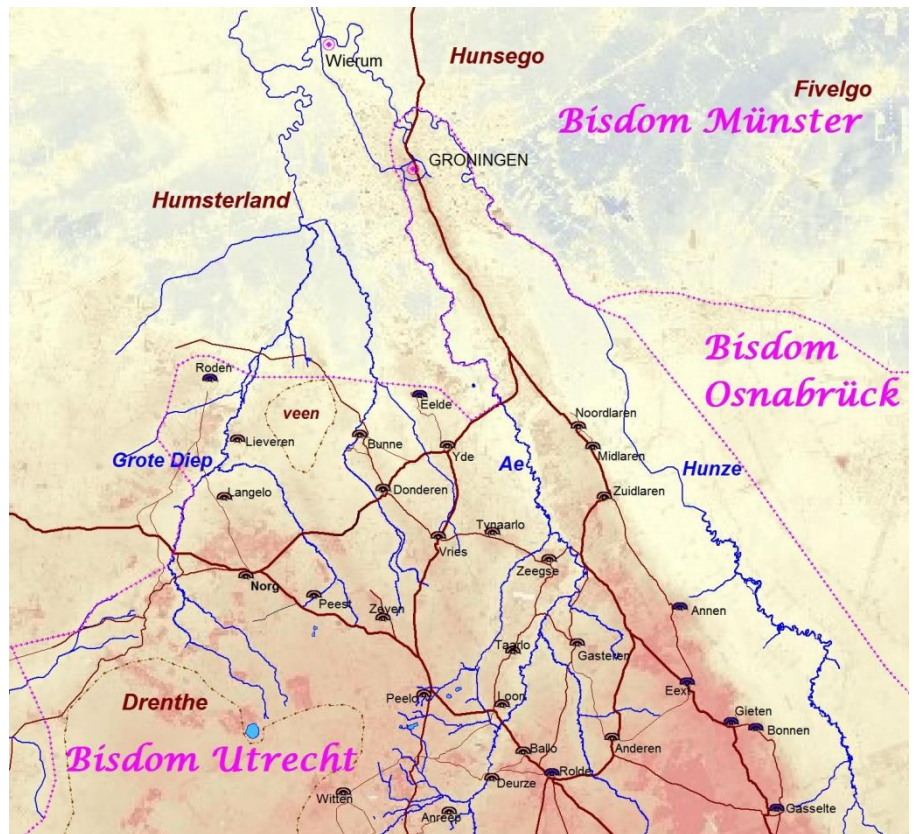
¹¹ Alg. Gesch. Ned. Deel I, J P Arent

¹² Zie ook: Geschiedenis van Drenthe pag 144-170; D.P. Blok Vroege middeleeuwen tot ca. 1150

Toen omstreeks 800 het bisdom Münster werd ingesteld, werd Ludger benoemd tot de eerste abt, vanwege zijn verdiensten voor de kerk. Ludger bedong toen dat het gebied van Frisia ten oosten van de Lauwers tot het nieuwe bisdom Münster ging behoren, want hij was daar goed bekend en verwachtte vele giften. En dat gebeurde ook.¹³

Maar in het graafschap Drenthe komen we verder geen giften aan of bezittingen van kerken en kloosters tegen van die tijd. Hieruit mogen we opmaken dat de kerstening in Drenthe stagneerde.

Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat rond 850 een tweede houten kerk in Groningen is gebouwd en dat mogelijk ook in die tijd een eerste houten kerk in Vries is verzeen. Maar veel waarschijnlijker is dat de bouw van kerken pas na omstreeks 950 op gang is gekomen. En dat wordt dan bevestigd door archeologisch onderzoek bij een aantal oude kerken in Drenthe waar melding wordt gemaakt van oude fundamenteën van omstreeks het jaar 1000. Dat is ook bij de kerk van Norg het geval.

Bestuurlijke problemen

Karel de Grote overleed in 814 en zijn opvolger, Lodewijk de Vrome, riep op de Rijksdag van 837 de markgraven ter verantwoording omdat zij tegen de ongehoorzaamheid van de Friezen en Saksen onvoldoende optraden en daardoor onvoldoende weerstand hebben geboden tegen invallende vijanden.¹⁴ Die invallende vijanden waren weer de Denen. De keizer besluit strengere abten en graven in het gebied aan te stellen.

Het lijkt er niet op dat het geholpen heeft. De keizer had een eeuw later grote moeite met een aantal leenmannen uit zijn omgeving die zich steeds meer gingen gedragen als kleine potestaten. Het kwam zelfs zover dat de keizer moest aanvaarden dat lenen erfelijk werden en dat het bezit van de grafelijke macht dus binnen de familie kon blijven, tenzij er geen wettelijke erfgenaam was. De keizer gaat nadenken over het afstoten van een deel van zijn wereldlijke macht aan bisschoppen. Die hebben geen erfgenaam. Dus bij het overlijden van een bisschop vervalt het leenrecht weer aan de keizer en kan hij een nieuwe leenman aanwijzen. Het lastige Drenthe wil hij wel aan de bisschop van Utrecht doen en het Frisia tussen Lauwers en Eems aan de bisschop van Münster.

¹³ Die Geschiedtsquellen des Bistums Münster 1881

¹⁴ Rau Quellen 32 (jaar 837) Annales Bertiniani

In het hele rijk was het jachtrecht op groot wild voorbehouden aan de keizer. Uit een oorkonde van 944 blijkt dat hij dat jachtrecht in Drenthe, waar Everhard graaf was, geeft aan de bisschop van Utrecht. (Everhard was een nazaat van Wichman, de eerste graaf, hierboven al vermeld). Maar de Saksische Drenten gingen onverstoorde verder met het gebruiken van de woeste gronden en met jagen op wild op woeste grond, bossen en op wateren, zoals zij vanouds gewend waren. Dit zal de Bisschop van Utrecht zo hebben vertoerd dat deze, nadat hij ook de wereldlijke macht in Drenthe verkreeg, de Drenten een belasting ging opleggen die schuldmodde werd genoemd. Een vorm van genoegdoening voor de aantasting van zijn rechten door de Saksisch Drentse grondbezitters.

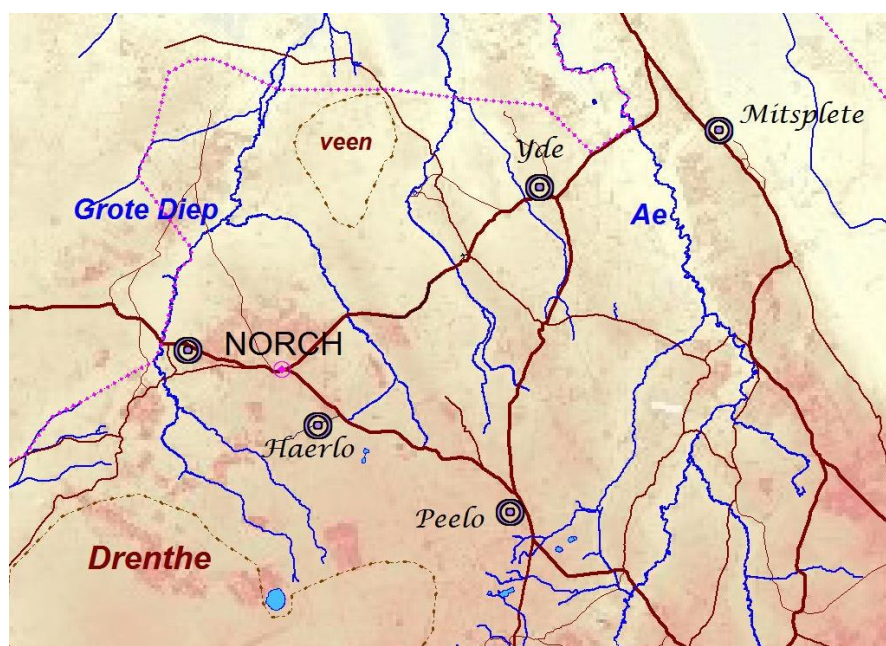
Burchten en landgoederen.

Het is aannemelijk dat na 800 en voor het jaar 1000 burchten rondom Groningen zijn gebouwd op de voornaamste verbindingswegen vanuit Groningen naar andere steunpunten van bestuur zoals bijvoorbeeld Coevorden. Die burchten waren in eerste instantie zogenaamde mottekastelen, gelegen nabij knooppunten van doorgaande wegen en op strategische punten langs verbindingswegen, zowel over land als over water. Groningen, als steunpunt van bestuur, was daardoor beter beschermd en ook de dienstmannen van de keizer konden dan vertrouwen op veilige overnachtingsplekken op hun reizen door het keizerrijk.

Ook zullen toen de landgoederen zijn aangelegd om te voorzien in de levensbehoeften van de Frankische bestuurders, dienaren van de kerk en de militairen die voor de bescherming moesten zorgen. Karel de Grote had daarvoor al regels opgesteld in zijn Capitulare de villis vel curtis imperialii.

De meeste plekken waar burchten rond de stad Groningen hebben gestaan zijn al beschreven en archeologisch onderzocht¹⁵.

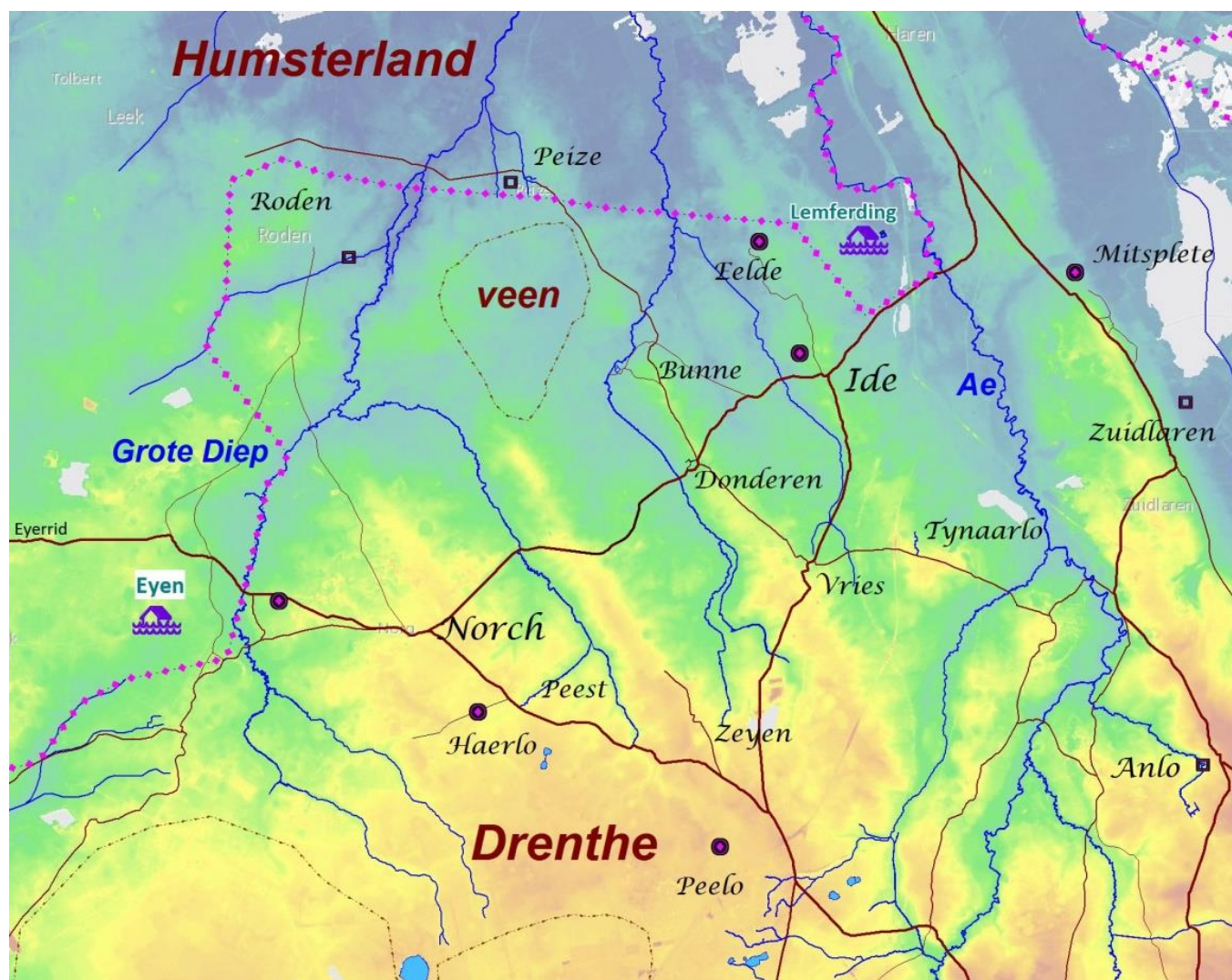
Met behulp van oude kaarten en luchtfoto's en vooral de beschikbare hedendaagse digitale kaarten zoals het actuele hoogtebestand, kunnen daar nog een aantal aan worden toegevoegd. Een belangrijke plek boven de stad Groningen, die niet onvermeld mag blijven, is Wierum, waar de oude Hunze en het Koningsdiep (met het water van het Grote Diep) samen komen en gezamenlijk als Reitdiep verder stromen naar de Noordzee.

Zo zijn in de kop van het huidige Drenthe nog herkenbaar de plaats waar een mottekasteel bij Peelo moet hebben gestaan. Eveneens herkenbaar een dubbele motte bij Yde nabij de splitsing van de weg van Groningen naar Peelo en Norg, bij Peest en ten westen van Norg bij het Grote Diep. Yde, Peelo en Norg zijn strategische van belang om het verkeer van en naar Groningen onder controle te hebben. Daar zal dan ook dag en nacht een bezetting van militairen en dienstmannen zijn geweest.

¹⁵ Lees ook: Het middeleeuwse kastelenlandschap van het Oversticht D Spiekhout RUG 2020

En om die te voorzien in hun dagelijkse levensbehoeften zal daar een landgoed zijn aangelegd volgens de voorschriften die Karel de Grote eerder had uitgevaardigd.

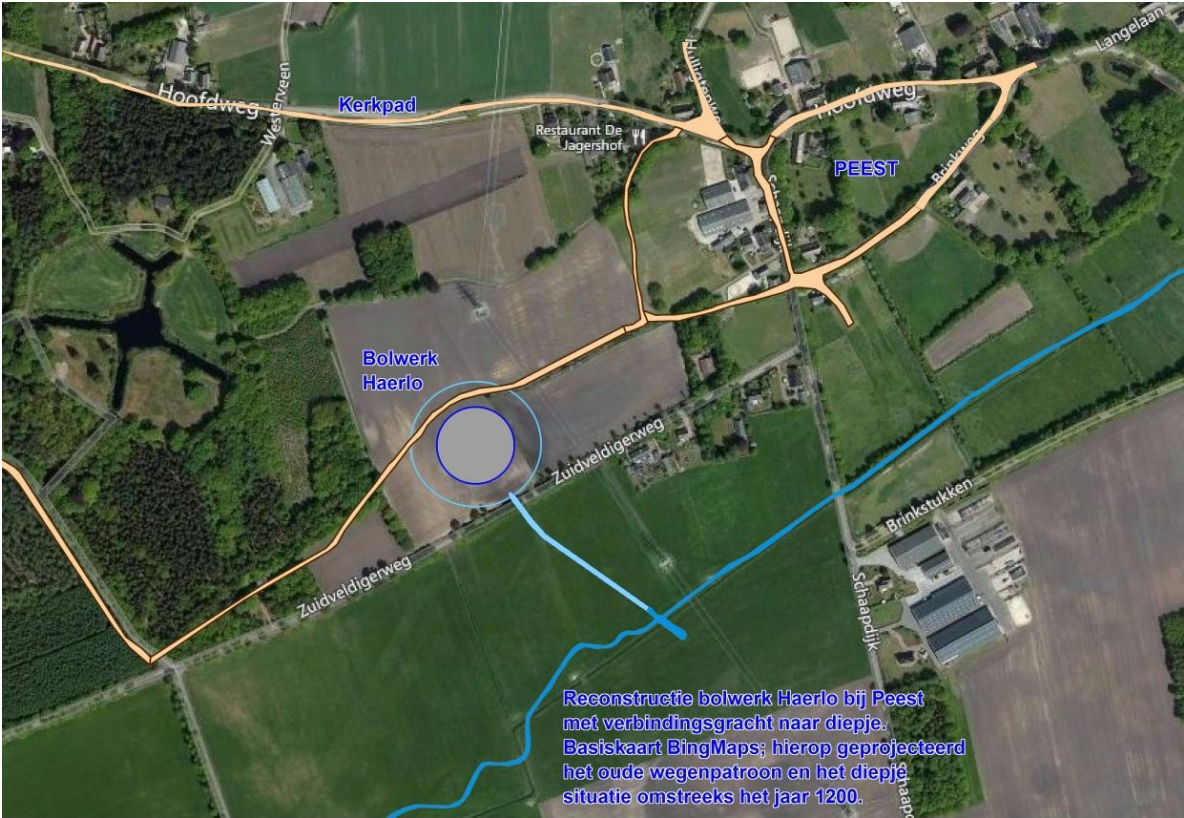
Die landgoederen worden vermeld in een oorkonde van het jaar 1040, waarin de Duitse keizer als gevolg van een eerder genomen besluit om de wereldlijke macht over te dragen aan bisschoppen, alvast zijn landgoederen in Drenthe en nabij Groningen overdraagt aan de bisschop van Utrecht. Dat waren de landgoederen Uffelte en Wittelte in Zuidwest Drenthe, het landgoed Peelo nabij de burcht Peelo, het landgoed Lintherunge (Lemferding) bij Eelde, ten noorden van de burcht bij Yde en het landgoed Eyen (Een) ten westen van het Grote Diep nabij de burcht aan de weg van Groningen via Norg naar Friesland. Het landgoed / leengoed Eyen heeft een grote stempel gedrukt op de historie van Norg.

Op die landgoederen en de nabij gelegen burchten verbleven de dienstmannen van de Rooms-Duitse keizer. Van daar uit zal de macht over het omliggende gebied zijn uitgeoefend en de bouw van kerken ter hand zijn genomen. Het heeft vele decennia geduurd, ongeveer tot het jaar 1000, totdat in alle grote nederzettingen kerken zijn verrezen. De Saksische Drenten zullen de aanwezigheid van de dienstmannen van de keizer noodgedwongen hebben aanvaard. En de dienstmannen zullen in die periode nakomelingen hebben gekregen die Drenthe als hun vaderland zien.

De ligging van het voormalige mottekasteel is op luchtfoto's herkenbaar. Vermoedelijk is de burcht oorspronkelijk in het wegracé gebouwd. Na verval van de burcht zal een nieuwe zijn gebouwd aan

De ligging van het voormalige mottekasteel is op luchtfoto's herkenbaar. Vermoedelijk is de burcht oorspronkelijk in het wegtracé gebouwd. Na verval van de burcht zal een nieuwe zijn gebouwd aan het Grote Diep waarvan de begrenzing nog herkenbaar is op de kadastrale kaart van 1832.

De burcht bij Peest op het leengoed Haerlo. Een reconstructie met behulp van luchtfoto's, de kadastrale kaart van 1832 en de Franse kaart van 1800.

De Bisschop van Utrecht als landsheer.

Verkregen bezit.

Het streven van de Duitse keizer om de wereldlijke macht van het graafschap Drenthe over te dragen aan de Bisschop van Utrecht krijgt gestalte in een oorkonde van het jaar 1024.

In 1023 was graaf Godfried II van Verdun, graaf van Drenthe, overleden. Zijn zuster Adelheid was getrouwd met Rudolf van Werl, graaf van de graafschappen in Frisia tussen Lauwers en Eems.

Godfried II stierf kinderloos en de Rooms-Duitse keizer was van mening dat het graafschap Drenthe nu terugviel op de Keizer. Maar hij had geen rekening gehouden met het erfrecht. Gozelo I, broer van Godfried en Adelheid claimde de grafelijke rechten en hij werd in het gelijk gesteld.

Op 3 januari 1024¹⁶ schenkt keizer Hendrik III, ter gelegenheid van de inwijding der Sint Maartenskerk te Utrecht, het graafschap Drenthe aan de Bisschop van Utrecht. Maar die overdracht van Drenthe aan de Bisschop ging niet door.

Gozelo I van Verdun werd de nieuwe graaf. Deze Gozelo deed ook een gooi naar de grafelijke rechten van Frisia tussen Lauwers en Eems, toen Rudolf van Werl op 12 juli 1044 overleed. Maar Bruno II van Brunswijk, getrouwd met Ida (van Werl), de markgraaf van Frisia ten westen van de Lauwers vindt dat hij daar recht op heeft en voegt dit gebied toe aan zijn graafschap.

In 1046 overleed Gozelo en zijn zoon Godfried II volgt hem op.

Op 21 mei 1040¹⁷ schenkt de Duitse keizer zijn landgoederen in Drenthe en een aangrenzend deel van Frisia, (gelegen ten zuidoosten van de stad Groningen,) aan de Bisschop van Utrecht.

Het betreft de goederen Eyen bij Norg, Lintherunge (Lemferding) bij Eelde, Pitheloi (Pitlo of Peelo) bij het latere Assen, Uphelte (Uffelte) en Withelte (Wittelte).

Eyen en Lemferding waren gelegen in het graafschap van Rudolf van Werl, graaf van Fivelgo en alle overige graafschappen tussen Lauwers en Eems

De grens tussen het graafschap Drenthe en de erboven gelegen graafschappen in Frisia tussen Lauwers en Eems was in die tijd niet gelijk aan de huidige provinciegrens tussen Groningen en Drenthe. Het gebied ten westen van het Grote Diep bij Norg behoorde bij het graafschap Humsterland evenals het laag gelegen gebied in de kop van Drenthe tussen de Drentse Ae en het Grote Diep.

Die boven vermelde landgoederen waren in leen bij ridder Uffo en zijn broers, maar de keizer had die broers als leenmannen afgezet wegens onbehoorlijk gedrag.

De Duitse keizer deed die schenking als voorloper op zijn voornemen om de bisschop de grafelijke rechten over Drenthe te schenken, zodra dat graafschap vrij kwam.

De keizer vindt een reden om zowel Godfried II als Bruno II de grafelijke rechten te ontnemen over respectievelijk Drenthe en Frisia tussen Lauwers en Eems.

De bisschop van Utrecht krijgt Drenthe en de Bisschop van Bremen krijgt Frisia tussen Lauwers en Eems. Die overdracht gebeurde op 22 mei 1046.¹⁸

Dit gebeuren is van belang om te kunnen begrijpen waarom Bisschop Hartbert van Wierum, nazaat van Werl, in 1139 bisschop van Utrecht werd.

In 1040 is Egbert van Gruenenberg Werneruszoon prefect van Groningen. Hij is dan dienstman van de Rooms-Duitse keizer en in 1046 van de Bisschop van Utrecht.

Zijn verblijf is de Gruenenborg, aan de Hunze bij Euvelgunne.

¹⁶ OGD 0013

¹⁷ OGD 0017

¹⁸ OGD 0021

Omstreeks 1100 gaan de burgers in steden een eigen stand vormen, de “derde” stand, met eigen privileges. De handel tussen de stad Groningen en landen overzee begint te groeien. Er wordt goed geld verdiend. De stad Groningen komt in trek bij de nazaten van dienstmannen van de bisschop in Drenthe die op burchten en op landgoederen verblijven.

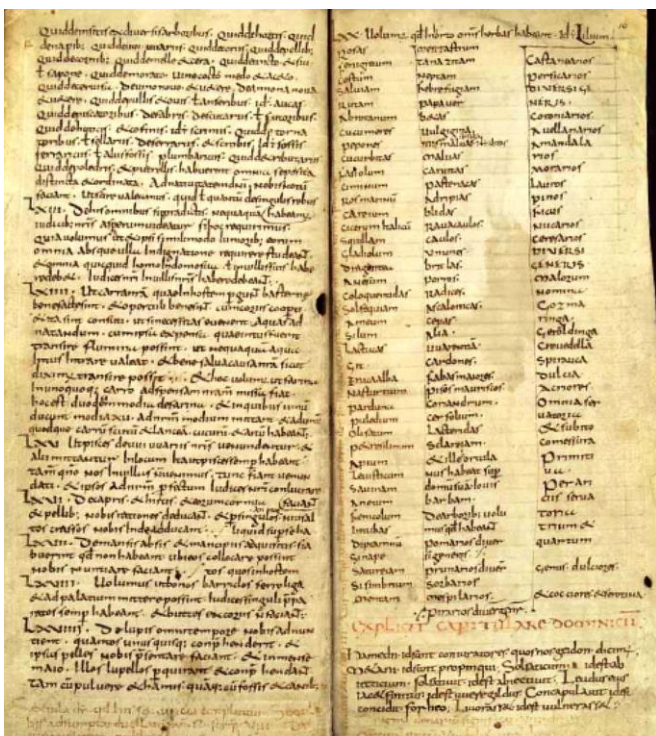
Over de verhoudingen tussen de Saksische bewoners in de Drentse nederzettingen en de dienstmannen van de bisschop van Utrecht, is tot ongeveer 1200 niets vermeld. Maar uit gegevens van na die tijd mag worden aangenomen dat er een gewapende vrede was tussen de autochtone Saksen en de Franken.

Leengoederen en markegrond.

Wanneer in 1139 Hartbert van Wierum tot Bisschop van Utrecht wordt gewijd komt Drenthe en vooral Norg wat meer in beeld.

Hartbert was een nazaat van Werl en het lijkt er op dat die familie met de benoeming van Hartbert tot bisschop een mogelijkheid zag om verloren macht in het huidige Groningen te herstellen en te verstevigen. Niet ongewoon in die tijd.

Hartbert¹⁹ benoemde zijn broer Leffert tot prefect van Groningen, zijn broer Ludolf benoemt hij tot kastelein van Coevorden. Zijn broer²⁰ Lambert verkrijgt een stuk grond bij Peize om daar een landgoed aan te leggen met daarop een borg. Hartbert verkreeg door zijn benoeming tevens het bezit van de landgoederen Eyen en Lemferding met toebehoren.

Eerder is al vermeld dat volgens het Frankisch recht alle grond die niet in gebruik was om te voorzien in de dagelijkse levensbehoeften van de bewoners van de Saksische nederzettingen, als eigendom van de landsheer werd beschouwd, domeingrond dus. Markegronden ontginnen door of ten behoeve van gewaardeelden in de boermarke was dus niet toegestaan. Maar de landsheer mocht dat wel. En zo zijn in de kop van Drenthe de landgoederen Eyen en Lemferding aangelegd.

De landsheer heeft die landgoederen in eerste instantie als leengoed gegeven aan ridders uit zijn leger. Die ridders kregen verder geen beloning voor de verplicht te vervullen taken voor de landsheer.²¹ In de “Capitulare del villis vel curtis imperialii” van Karel de Grote,

Links een deel van een handgeschreven copie van het Landgoederenbesluit.

Rechterdeel de planten- en bomenlijst

ook wel het Landgoederenbesluit genoemd, wordt in 69 hoofdstukken een opsomming gegeven van alle taken die op een hofgoed moeten worden uitgevoerd op het gebied van bestuur, beheer, dienstverlening en uitvoering van werken.²² Elk landgoed dient een hofkapel te hebben.

¹⁹ Quedam narracio de Groninghe, de Thrente de Covordia et de diversis etc. C. Pijnacker Hordijk 1888

²⁰ idem

²¹ <https://www.shm.nl/hofmarken/markelo/pdf/canon/leenstelsel.pdf>

²² <https://www.dorps historie.nl/capitularedevillis.pdf>

Het Besluit is van algemene aard en een aantal vermelde werkzaamheden zullen alleen op daartoe gunstig gelegen hoven betrekking hebben. Zo zal wijnbouw op de landgoederen Eyen en Lemferding niet van toepassing zijn, maar de paardenfokkerij des te meer. De hoofdstukken over magazijn, opleiding van handwerkers, spinhuizen en het opfokken van jonge honden geeft aan dat de landgoederen niet alleen op landbouw betrekking hadden, maar op het onderhouden van een totale leefgemeenschap.

De landgoederen Eyen en Lemferding zullen dan ook meerdere gebouwen hebben omvat en bewoond door dienstmannen van verschillende disciplines. De ridder/leenman woonde op de burcht in de nabijheid of op het hofgoed, de hoofdboerderij van het landgoed.

Aan de hand van oude kaarten en gegevens uit oorkonden is een reconstructie van de ligging van het landgoed Eyen ten westen van Norg te maken. Welke taken daar in 1139, bij de aantreding van bisschop Hartbert werden uitgevoerd is niet te achterhalen. In ieder geval landbouw en veeteelt, om te voorzien in levensbehoeften.

In of nabij het landgoed Eyen zal ook een kapel hebben gestaan ten dienste van de dienstmannen van het landgoed en de overige bewoners. Op een kaart van 1639 blijkt in het oude Veenhuizen een kerk te staan waar ook de bewoners van Een gebruik van maken. Vermoedelijk is deze kerk de al of niet verplaatste kapel van het landgoed Eyen.

In 1139 staat er ook al een kerk in Norg en de vraag is of de pastoor van die kerk en andere kerkelijke dienaren nabij die kerk een eigen onderkomen hadden. Vermoedelijk wel. Alles wijst er op dat die gebouwen aan de westkant van de kerk zullen hebben gestaan.

Het toezicht op het gebeuren in het dorp en de bescherming van de kerkelijke dienaren zal door de ridder op de burcht zijn gebeurd. Op de leefgewoonten van de Norgers had het Frankisch bestuur geen invloed. De Norgers leefden volgens oude tradities en rechtsregels, kozen hun eigen afgevaardigden naar dingspelbijeenkomsten en naar de Landdag. Het behouden van die leefgewoonten was de Saksische Drenten toegezegd door Karel de Grote. De enige belasting die zij moesten betalen was de schuld mudde. En daar zal de Schulte, in de persoon van de ridder van Norch of een aangewezen dienstman, op hebben toegezien dat dit gebeurde.

Wie in 1046 de bewoners en gebruikers waren van die landgoederen en de nabij gelegen burchten is niet bekend, behalve de Gruenenborg bij Groningen. Daar woonde de afgezette prefect van Groningen.

Familieleden en/of vrienden van die oude prefect zullen waarschijnlijk de bewoners/gebruikers zijn geweest van de beide landgoederen Eyen en Lemferding.

De ridders van Norch.

Pas na het jaar 1200 komt een ridder van Norch in beeld. Hij komt voor in een oorkonde van 1206 als getuige, samen met o.a. Wolter van Coevorden, de broers Rudolf en Menso van Peize, Arnold van Ruinen, Otto van de Pol, Hugo Sturm, Gerard Lewé, Hugo Dunker, de broers Egbert en Menso van Groningen, Walter Radinc, schulte Bartold (van Eelde), Gelmer van Yde, Werenzone van Bunne, Egbert ten Hove, Otto van Ruinen en Jacob ter A. Allen zijn te herleiden tot leenmannen van de bisschop van Utrecht. Genealogisch onderzoek brengt aan het licht dat hier veel verwantschappen tussen zitten.

Wanneer prefect Leffert van Groningen in 1178 overlijdt, laat hij één dochter na als erfgenaam. Leffert had als huwelijkskandidaat voor deze dochter rondgekeken in Westfalen en had daar Godschalk van Sepperothe (Seppenrade)²³ geschikt bevonden. Omstreeks 1160 zijn deze getrouwd. Zij kregen 5 kinderen, 2 meisjes en drie jongens.²⁴

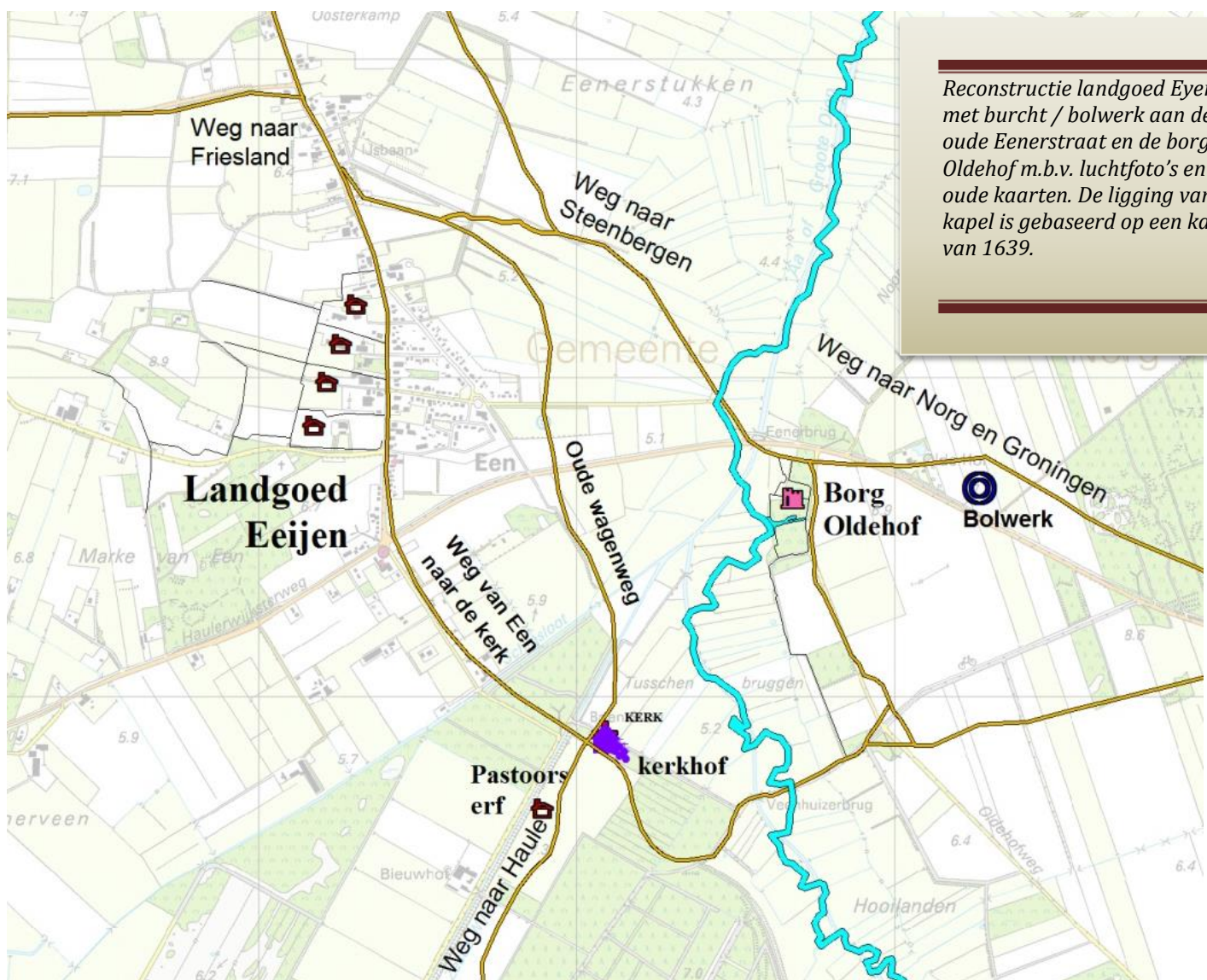
²³ <https://www.dorpshistorie.nl/Quedamnarracio.pdf>

²⁴ <https://www.dorpshistorie.nl/RudolfvanFivelgo.html#p416>

In 1178 was de dochter van Leffert ook al overleden en voor zijn opvolging kwamen de drie zonen van zijn dochter in aanmerking. Dat is ook gebeurd. De drie zonen Egbert, Rudolf en Menso kregen van de bisschop van Utrecht gezamenlijk de prefectuur van Groningen, een goede inkomstenbron. Zoals gebruikelijk kregen de dochters uit de erfenis goederen toegedeeld. De ene dochter kreeg het leengoed Eyen en de ander het leengoed Lemferding. Uit latere oorkonden, waarin sprake is van verdeling van leengoederen na vererving is op te maken dat de dochter die Eyen had verkregen gehuwd was met Hendrik van Norch. De andere dochter was gehuwd met Barthold, schulte van Eelde.

Hendrik van Norch blijkt dezelfde persoon te zijn als Hendrik van Kuinre, ook wel Hendrik de Crane genoemd. Maar Crane zal een verschrijving zijn van Cunre. Deze Hendrik van Norch wordt ook vermeld als Hendrik van Orch.

Dat is geen verschrijving, want hiermee wordt Hendrik van Urck bedoeld, graaf van Urk, Emelweerd en Cunre. Een ridder die vele pogingen heeft ondernomen om zijn machtsgebied uit te breiden

richting Friesland. Hij was borgman van de burcht Kuinre en leenman van de Bisschop van Utrecht. Hij wordt vermeld in de Annales Egmondensis, pagina 139, als de ridder die in 1196 Willem van Holland, graaf van Friesland, gevangen nam op het slot ter Horst, waar Willem was uitgenodigd door zijn broer Dirk om een geschil uit de weg te ruimen.

De bisschop van Utrecht heeft nooit de door de Duitse keizer beloofde rechten op Friesland in bezit kunnen nemen en hij zal geen enkel bezwaar hebben gehad dat de kleindochter van de prefect van Groningen huwde met deze Hendrik die door zijn huwelijk de bezitter werd van een burcht en leengoed op de meest noordelijke invalsweg naar Friesland.

We kunnen dan vaststellen dat omstreeks 1200 Hendrik Heer van Kuinre, Urck en Emelweerd, de leenman was van het landgoed Eyen. Hendrik van Norch en zijn opvolgers bleken in de jaren daarna getrouwe dienaren te zijn van de bisschop. Vanwege ontstane familierelaties door huwelijken met nazaten van tegenstanders van de bisschop kwam er zo nu en dan wel een breuk in die getrouwheid.

Middeleeuwse ontwikkelingen in het kerspel Norg versie 03-08-2021

Eigenerfde Drenten contra de Bisschop van Utrecht.

De bisschoppelijke macht in het Sticht en het Oversticht werd in die tijd op veel fronten aangevallen waaronder ook door de kastelein van Coevorden, die nog een appeltje had te schillen met de bisschop. Toen prefect Leffert van Groningen overleed in 1178 meende broer Lambert van Peize, gesteund door zijn broer Ludolf, de kastelein van Coevorden, recht te hebben op de prefectuur van Groningen.

Maar de bisschop besliste anders en gunde de drie kleinzons van Leffert de prefectuur²⁵.

Vermoedelijk ingegeven door het feit dat de kleindochter van Leffert was getrouwd met Hendrik van Kuinre, bondgenoot van de bisschop. Het Landschapsbestuur van Drenthe had de hoop op volledige zelfstandigheid en terugkeer naar de van ouds bestaande vrijheid nog steeds niet opgegeven. Zij greep elke situatie aan om hier gestalte aan te geven. En het conflict tussen de kastelein van Coevorden, Drost van Drenthe en voorzitter van het Landschapsbestuur, en de bisschop van Utrecht paste goed in dat streven en het Landschapsbestuur van Drenthe steunde de kastelein. Het Landschapsbestuur steunde ook de burgers van Groningen die meer invloed wilden op het stadsbestuur en de macht van de bisschop van Utrecht graag zo snel mogelijk zagen verdwijnen. Er zijn regelmatig schermutselingen tussen voor en tegenstanders van het bisschoppelijk gezag, ook in de graafschappen Fivelgo en Hunsego, boven de stad Groningen.²⁶

In 1227 besluit de Bisschop van Utrecht, Otto von der Lippe, om Drost Rudolf van Coevorden hardhandig tot de orde te roepen. Hij roept al zijn getrouwe ridders/leenmannen op en vraagt ook steun bij bevriende graven elders en verzamelt bij Ommen een zeer groot en sterk leger om vandaar via de Vecht naar Coevorden op te trekken en Coevorden in te nemen.

Het leidt tot de Slag bij Ane, die in de literatuur voldoende is beschreven en hier niet behoeft te worden herhaald.

De bisschop sneuvelt in deze strijd en ook enkele van zijn Drentse ridders/vazallen zoals Coenraet van Steenwijck, Frederik van Anlo, Roelof van Uffelte, Rudolf van Roden, Rutger van der Ese en Hendrik van Vledderinge. Geen ridders van Norch onder de gesneuvelden. Maar het is niet uit te sluiten dat bij Ane of beter gezegd Holthone, onder de Drentse boeren die Rudolf van Coevorden steunden, ook boeren uit Norch en omliggende plaatsen aanwezig waren.

De Slag bij Ane en de gevolgen staan uitvoerig beschreven in de "Quedam narracio etc."

²⁵ <https://www.dorpshistorie.nl/Quedamnarracio.pdf>

²⁶ Jaarboek van de Provincie Groningen, deel ; Nicolaas Westendorp 1829 J. Oomkens

De opvolgende bisschop neemt wraak en laat veel Drentse dorpen in brand steken. Ook het slot Coevorden neemt hij in. Maar in augustus 1229 heroveren de broers van Coevorden bij verrassing de burcht.

Hieronder een stukje vertaalde tekst uit de Quedam narracio dat betrekking heeft op die herovering:

*“En let wel, het hele Drentse land is bij dit alles en bij de oorlog rustig gebleven. Ze beweerden daar in het geheel niets van de verraderlijke uitlevering van de burcht af te weten en die ernstig te betreuren, en ze zeiden dat ze daar rust wilden en naar het einde van de oorlog verlangden. Dat heeft de bisschop van de Drenten geaccepteerd, omdat hij niet anders kon, en via **hun gebied** is hij met een klein gevolg naar Groningen gegaan, waar hij hun de honderd gijzelaars heeft teruggegeven die ze hem hadden geleverd, op voorwaarde dat ze het leger bij een eventuele belegering van de burcht niet zouden hinderen. Zo heeft hij daar de hele kersttijd in rust doorgebracht, totdat het onverwachts opnieuw bitter hard begon te vriezen.”*

Uit dit deel van het verslag blijkt al dat de Bisschop van Utrecht al een vergaande mate van zelfstandigheid van Drenthe had geaccepteerd, door de woorden “hun gebied”.

Maar de bisschop is vast van plan om alles wat verloren is gegaan te herwinnen en stelt opnieuw legers samen. In 1231 lukt het de bisschop om Rudolf van Coevorden samen met Hendrik van Grasdorp (van Peize) in handen te krijgen en beide worden gedood. Ook de vader van Hendrik, Menso van Peize wordt bij Coevorden gepakt en gedood. Dat gaf de bisschop moed en hij stelde meerdere legers samen om vanuit verschillende hoeken Drenthe binnen te vallen en Groningen in te nemen. Zijn leger bij Bakkeveen wordt in 1232 door de Drenten op de vlucht gejaagd. Ongetwijfeld waren hier ook boeren uit Norg en omgeving bij betrokken. De bisschop delft overal het onderspit. Scheidslieden worden aangesteld om het probleem op te lossen want de oorlog duurde inmiddels 5 jaar en koste handen vol geld en schade.

Maar een oplossing komt er niet.

Steeds vaker doen zich problemen voor tussen leenmannen van de bisschop in Drenthe en moeten scheidslieden een uitspraak doen om een geschil op te lossen.

Drentse eigenerfde boeren bemoeien zich echter niet met die onderlinge geschillen. Zij komen alleen in actie wanneer de bisschop rechtstreeks aanvallen doet in Drenthe op tegenstanders van zijn beleid die negatieve gevolgen kunnen hebben voor de Drentse onafhankelijkheidsstrijd.

Dat verklaart ook het kennelijk vreedzaam naast elkaar leven van boeren, nazaten van Frankische dienstmannen op leengoederen, en autochtone Saksische Drenten, waar deze op vrij korte afstand van elkaar wonen.

De macht van de bisschop gebroken.

Omstreeks 1323 beklagt Hendrik van Norch zich bij de bisschop over het geweld dat hun is aangedaan door de Hopsingers (aanhangers van de schout Hoptas in Groningen).²⁷ Uit het klaagschrift blijkt dat het een aanval is van medestanders van de kastelein van Coevorden op medestanders van de bisschop. Dus een voortzetting van de strijd die in 1227 is begonnen met de Slag bij Ane.

²⁷ Oorkonde IV 0285A NDVA 1980 artikel Keverlingh Buisman

Vermeld wordt ook dat een poging tot verzoening is gedaan door tussenkomst van Herman Polman en schout Herman van Eelde, die toen in de Landdag zaten, eerbare lieden waren en de wet kenden.

De tegenpartij, met name genoemd, beklagde zich op dezelfde wijze bij de bisschop.

Hier waren geen eigenerfde Drentse boeren bij betrokken omdat die zich afzijdig hielden in dit soort schermutselingen.

Maar ook al zouden Drentse boeren hebben meegestreden met de partij van de kastelein, dan nog zou de bisschop geen oordeel hierover hebben kunnen geven omdat hij rehtens daar geen vat op had.

Maar het Landsbestuur van Drenthe bemoeide zich wel met de zaak en verbande de “Lieden van Norch” uit Drenthe. De Ridderschap, die ook deel uitmaakte van het Landbestuur koos in meerderheid kennelijk de zijde van de Drost.

De bisschop had in Drenthe niets meer te vertellen. Zijn rol was uitgespeeld en hij maakte een inventarisatie van de ridders die nog aan zijn zijde stonden en van zijn tegenstanders, die hij zijn vijanden noemde.

Een oorkonde van september 1324 vermeld welke ridders en hun familie, hun vrienden en helpers kunnen rekenen op de bijstand van de Bisschop van Utrecht tegen de Drenten.

Dat zijn ridder Hendrik van Orch, Arend, Roelof en Hendrik zijn kinderen, Hendrik van Eelde, Herman van der Polle, Roelof van Langelo, Menso van Echten, Gerard Clencke, Jan zijn broer, Otto van Orch, Volker (van Dwingelo) zoon van Ermgard (van Norch), Rutger zijn broer, Coenraet van de Ghore (g/m N van Ansen), Jan zijn broer (Johan Pipe van Steenwijck g/m Johanna van Norch) en Egbert van Echten (nazaat van Godekin van Echten g/m Agnese van Groningen), knapen.

In een aparte oorkonde van 7 september 1324²⁸ beloven deze steun te verlenen aan de bisschop in zijn strijd tegen de Drenten.

Hieruit kunnen we opmaken dat de aanhang van de bisschop van Utrecht in die tijd voornamelijk werd gevormd door de nazaten van Hendrik van Kuinre/Norch.

De door het Drents Landsbestuur verbannen personen verbleven in Kampen, waar zij zich bezig hielden met handel, voornamelijk graan²⁹. Kampen zal geen onbekend terrein zijn geweest, want al vanaf de vroegste tijden werd het graan dat moest worden afgestaan aan het keizerlijk hof naar het zuiden vervoerd via Halen, waar kon worden overnacht en dan of via Westerbork naar Coevorden of via Ruinen en Steenwijk naar Kampen. In Ruinen werd dan weer overnacht en tevens het graan van Ruinen meegenomen. Van oudsher hadden de Norgers kennelijk ook nog een onderhoudsplicht van een brug en dijk in Westerbork, wat nog aanleiding was voor een geschil in 1463.

DYT SYNT DE ORDELE, DE GEWYST SYN DES ZWORENMAENDAEGES NAE PAESSCHEN TO ROLDE INDEN JAIR VAN LXIII (1463). 3479. Item want de van Norch van oeldes de Borcker brugge ende dycke altois myt den van Rolde ende Vreser kerspel gemaect hebn, so sollen sie de brugge ende dyke voertan mede maeken, hueden ende waeren, gelyc den anderen voers.; desse brugge ende dyke solt sie maeken tusschen dyt ende sunte Johan ende we dyt nyet en doet, den sal men affpenden elck huys iii punt ende nochtant sollen sie sie maeken alse vorseven staet.

Vanaf 1318 komt Otto van Norch voor in de Schepenboeken van Kampen³⁰ en t/m februari 1327 verbleven meer leden van de “lieden van Norch” aldaar.

²⁸ OGD 0283

²⁹ Lees ook: Ov. Hist. Bijdr. 92^e druk 1977. Ds J W Schaap, Handelsbetrekkingen Kampen Drentse adel

³⁰ Kamper Schepenakten nr. 71

Welke goederen zij precies in Norg in bezit hadden staat nergens goed beschreven. In een oorkonde van ca 1327³¹ van het Domkapittel van Utrecht is vermeld wie worden aangeslagen voor de goederen nabij Norch. Dat waren niet alleen de goederen van het oorspronkelijke leengoed Eyen, maar ook goederen aansluitend aan dat leengoed, ten oosten en zuidoosten ervan gelegen en ook elders in Drenthe.

Er is in de jaren 1320-1330 veel gevochten tussen aanhangers en tegenstanders van de bisschop, niet alleen in de stad Groningen maar ook op de leengoederen van leenmannen van de bisschop in de kop van Drenthe. Enkele oorkonden geven een beeld van wat er zoal is voorgevallen bij Een. Beide partijen bezaten leengoederen van de bisschop. Aanhangers van de kastelein van Coevorden en de Groninger oppositie in de Stad eisten dat de heren van Norch vier van hun beste huizen moesten afbreken en ook de windmolen.

Omstreeks 1323 oorkonden IV 285a en V 285b

Ruzie tussen van Norch en Hopsingers. Hendrik van Norch beklaagt zich bij de bisschop van Utrecht. Vrij vertaald:

Heer van Utrecht. Wij, Hendrik van Norch, ridder, onze kinderen, Otto van Norch en al onze vrienden en helpers van Norch melden u en klagen bij u over de misdragingen en het geweld dat ons is aangedaan door de Hopsingers. (*Aanhangers van de schout Hoptas in Groningen*) Ten eerste melden wij u dat een knape van de Hopsingers, geheten Knobbe, een knape, Allardszoon van Steenberghe verwond heeft, die verwant was aan Ketelhoed (*Opmerking: Ketelhoed zal niet zijn echte naam geweest zijn maar een bijnaam. Een ketelhoed is een onderdeel van het heergewaad, namelijk een helm in de vorm van een ketel. Wat de echte naam van Ketelhoed was is niet bekend. Hij woonde kennelijk niet in hetzelfde huis als dat van Hendrik van Norch en zijn kinderen.*) van Norch en Allards Wacker en zijn broer, die ons van Norch niet bekend zijn. Toen zond Ketelhoed ons tot driemaal toe een bode. Toen zijn wij naar zijn heem (erf) gegaan en toen wij daar kwamen, zagen wij niemand. Toen zijn we de schuur binnengevallen en daar kwam Steven van Borculo (*familie van de drost Reinold van Coevorden*) en die wierp Henric, de zoon van heer Heyne (*Hendrik van Norch*) een muursteen tegen het hoofd, zo dat hij lang voor dood bleef liggen. Toen vochten zij, die van het hof af kwamen, en wij weer op het hof en toen werd Allard (*van Steenberghe*) gewond. Dat deed Wacker en Ketelhoeds zoon (?) heeft Wacker, (*die ook gewond was*) en zeer veel leed, toen gedood. Toen dat gebeurd was beriepen zij zich onterecht op lantrecht met een onterecht oordeel dat te Norch terecht zou zijn geweest. (*Opmerking: dit moet dan veel later zijn geweest*) Toen mijn Heer van Norch (*Otto?*), zijn kinderen en zijn vrienden dat vernamen, bood ik, Henric van Norch en mijn kinderen en mijn vrienden en 300 man met ons aan de Heilige onschuldig te wezen aan Allards dood. Toen dat niet helpen mocht boden wij, om Allards dood te vergoeden, honderd bruine Engelse marken ten einde aan Herman van Eelde, de schout, en aan Herman Polman, die toen ter tijd eerbare lieden waren, die in de Landdag zaten en de wet kenden. Dat alles mocht echter niet helpen, want wij moesten van hen een windmolen afbreken en nog vier van onze beste huizen. (*Opmerking1: de ridderschap maakte in die tijd deel uit van het Landsbestuur*) (*Opmerking2: Hiermee wordt gezegd dat de van Norchs over meerdere goede huizen beschikten die als borgen of versterkte huizen werden aangemerkt door hun tegenstanders en die daarom belang hadden bij afbraak. Die huizen zullen op leengoederen hebben gestaan en bewoond zijn geweest door leden van de familie van Norch. Waar precies is niet aan te geven, maar er zijn percelen in Een en Norg die*

³¹ OGD 0340

qua vorm en andere kenmerken doen vermoeden dat er een versterkt huis of borg kan hebben gestaan.)

Deze boodschap bracht ons Heer Frederik van Rolde en Heer Roelof van Gieten.

En willen zij dit tegenspreken, dan willen wij, wat wij hier gezegd hebben, met goede lieden getuigen.

De hierboven vermelden hebben ons de volgende schade aangebracht:

Hendrik van Norch voornoemd en onze kinderen schade aan onze goederen voor 300 bruine Engelse marken (=sterling). *(Deze Hendrik moet Heyne zijn met zijn kinderen Arnold, Hendrik en Roelof)*

Hendrik bewoonde de Oldehof, de kinderen hadden hofsteden in Een)

Roelof van Langelo aan zijn goed voor 100 marken;

Johan van Norch aan zijn goed voor 20 marken; (zoon van Otto)

Roelof zijn broer voor 20 bruine Engelse marken. (zoon van Otto)

Coenraad van de Ghore en zijn broer (Jan) voor 40 mark; *(kinderen van Johanna van Norch, zuster van Hendrik en Otto. Johanna bezat een hofstede in Westervelde, naast die van Otto en Gerard. Nu bekend als de jufferen Lunsingh)*

Otto van Norch en zijn broer voor 40 mark; *(Broer is Gerard, hofstede Grudelinge, in Westervelde, nu bekend als de borg)*

Clencke van Coevorden en zijn broer voor honderd mark;

Johan van Echten en Mense van Echten en Egbert wegens brandschade en andere schade voor 200 mark;

Volker (van Echten) en zijn broer (Rudolf) voor 40 mark;

Godekin van Echten voor 10 mark; (oom van Volker en Rudolf)

Johan Kalff voor 20 mark. (zwager van Godekin)

De som van deze schade voor de van Norchs beloopt 910 mark, nog afgezien van de schade die wij en onze helpers daarbuiten nog hebben opgelopen.

(Opmerking: Onduidelijk zijn de vermelde familieverhoudingen gezien andere oorkonden. Wel duidelijk is dat er in Steenberg en een Allard woonde die verwant was aan de van Norchs. Ook Roelof van Langelo zal verwant zijn aan Norch. Coenraad van de Ghore zat op het landgoed de Ghore bij Steenwijk en was ook verwant aan Norch, evenals de Clenckes en de van Echten. Dat ook deze schade hebben opgelopen, volgens de opgave van Hendrik van Norch, betekend dat meer strijd heeft plaatsgevonden dan alleen bij Een of Norg. De van Eeldes en de van Peizes hadden de kant van de Groninger schulte gekozen. Zij hadden van oudsher daarmee ook nauwere familiebanden. De van Norchs waren van oudsher nauw verbonden met de Zuidwest Drentse ridders. In Noord Drenthe stonden de van Norchs dus eigenlijk alleen. Deze schermutselingen hadden tot gevolg dat in 1324 de Bisschop van Utrecht, net als in 1227, met een leger naar Drenthe trok, maar opnieuw werd verslagendoor de Drentse boeren. De van Norchs werden verbannen uit Drenthe. Zij mochten na een aantal jaren wel weer terugkeren, maar met hun macht in Noord Drenthe was het gedaan. Het tijdelijk verblijf in Kampen had veel geld gekost. De borg Oldehof is niet weer hersteld en veel goederen moesten worden verkocht. De van Norchs hebben zich hersteld in Zuidwest Drenthe, waar een nazaat Johan Heer van Ruinen werd.)

Omstreeks 1323 van de andere partij:

Wij, Hendrik van Eelde, schout, Herman Polman en zijn kinderen, jonge Tyese en zijn kinderen, Egbert van Peize en zijn broer, Hadekin Alofszoon, Ghelis Weygherinc en zij die met ons verdreven zijn, beklagen zich bij u, ten eerste, dat wij Henric en Herman Polman, als borg hebben, omwille dat wij betrouwbare lieden zijn, Johan ten Voorde, voor 25 Engelse mark, die wij betaald hebben, en

voorts betalen zullen als gebruikelijk is tegen die van Norch, die ons niet schadeloos houden en deze, Otto en Coenraed van Norch hebben ons bij open brief laten weten dat wij hen voor geleden schade voor Pasen betaald moeten hebben. Voorts beklagen wij ons bij u dat zij Polman en zijn zoon gevangen hebben genomen en de vrouw en de kinderen mishandeld hebben en dreigden de kinderen te zullen slaan maar hebben ontvoerd en mijn vrouw Hendrikje van de schout gevangen wilden nemen en de vrede verbroken hebben en met gewapender hand Gelkens huis, Weygerincks huis, Lukiens huis, Goldknape hebben vernield en zich niet gehouden hebben aan de zoen die ze beloofd hebben aan Polman en zijn kinderen en drie andere vredesovereenkomsten met mij Hendrik (van Eelde) gebroken hebben. Dat willen wij als waarheid bewijzen met degenen die de vrede gemaakt hebben. Dit hebben zij ons gedaan boven landvrede en boven vrede, Henric van Ansen, Bertolds Alberinc, Egbert van Peize en Ludekin Botens zoon, Herman zijn broer, Bertold van Ansen. En door het verbreken van deze vrede hebben zij ons schade aangebracht over 150 Engelse mark voor dit onrecht, waar wij niets voor terug gedaan hebben en de schade niet verdiend hebben. En zouden zij naar het juiste landrecht onze schade vergoeden, die ze ons hebben aangebracht dan zou deze boven 300 mark bedragen.

Of die huizen daadwerkelijk zijn afgebroken is niet bekend, maar feit is wel dat een nazaat van Otto heer van Ruinen is geworden in die tijd en dat na het huwelijk van Lamme van Norch, dochter van Arend, in 1350 met Roelof van Steenwijk, alle Norgse goederen in bezit kwamen van Roelof van Steenwijk.

Na 1350 is de naam van Norch als leenman van goederen nabij Norg verdwenen.

Herstel/instelling markenorganisatie.

Het landschapsbestuur van Drenthe bestond in de 14^e eeuw uit Ridderschap en Eigenerfden, onder voorzitterschap van de Drost van Coevorden.

De Ridderschap bestond uit dienstmannen/ministerialen van de Bisschop van Utrecht.

Oorspronkelijk waren de ministerialen onvrijen, die de landsheer gediend hadden als ruiter of op andere wijze. Ze hadden leengoederen van de landsheer ontvangen of waren beloond door benoeming in ambten vooral in bestuurlijke functies en in de rechtspraak. Een deel van de ministerialen steeg op en versmolt met de oude adel tot ridderschap. Een ander deel werd opgenomen in het stedelijk patriciaat. Een derde groep. De lagere dienstlieden, bleef boer of dienaar³².

Maar ook de Eigenerfden waren niet alleen meer de nazaten van de autochtone Saksische bevolking van Drenthe.

Kerken en kloosters hadden veel bezit verkregen door schenkingen van onroerend goed door bezitters van erven, die al tijdens hun leven dat goed, of een deel ervan, bij testament vermaakten aan een kerk of een klooster, om zo een plaats in het hiernamaals te verwerven.

Ook in Noord Drenthe hebben bekeerde Saksische eigenerfde boeren hun bezit vermaakt aan de Utrechtse Kerk, maar ook veel aan het klooster te Ruinen.

Na de dood van de erflater werd zo'n goed als leengoed uitgegeven. Vaak aan nazaten van de erflater, maar wanneer geen wettelijke opvolgers aanwezig waren werd het goed aan een derde in leen gegeven. Die derde partij was vaak een telg uit een geslacht van leenmannen, dienstmannen van de Bisschop van Utrecht, die zelfstandig een bedrijf wilde beginnen.

In de Saksisch Drentse samenleving was de markenorganisatie nog springlevend.

³² Sallands bevolking in de 15^e eeuw. H.J. Moerman. Overijssels Historische bijdragen 1948.
Stichtse ministerialen in de late middeleeuwen. D.Th. Enklaar 1934

De dienstmanszoon die een erf binnen een dorp in leen kreeg werd daardoor tevens markgenoot en verkreeg de rechten die aan het erf waren verbonden.

Hij kon daardoor ook verkozen worden tot keurnoot of ette.

Een nieuwkomer in het dorp zal het de eerste jaren niet gemakkelijk hebben, maar een paar geslachten later zal hij aanvaard zijn.

Tussen 1200 en 1400 zullen zo van oorsprong boeren met Frankisch bloed in de aderen een plaats hebben gekregen binnen de autochtone Saksische boerensamenleving. Zij voelden zich ook Drent onder de Drenten.

Ook zij zullen een bijdrage hebben geleverd aan het streven naar herstel van de oude Saksische samenleving met vooral ook het herstel van de markenorganisatie.

Het terugbrengen van domeingrond onder de macht van de boeren zelf zal ook hun hebben aangesproken.

Na de ongedaan gemaakte verbanning van de “terrigenas de Norch”, de lieden van Norch, in 1327 zal het Landsbestuur van Drenthe de druk op de bisschop van Utrecht hebben vergroot.

In 1339, op 5 juni vaardigen de burggraaf van Coevorden, de schulte van Eelde, de Etten en het gemene volk wetten uit onder de benaming Pligt of Commune Pligt, bevattende plaatselijke gebruiken, die men verplicht was op te volgen.

In 1395 is het zover dat het Drentse Landsbestuur en de toen fungerende bisschop Frederik van Blankenheim hun onderlinge betrekkingen gaan vastleggen.

Een oorkonde van 14 augustus vermeld o.a. “dat wij (bisschoppen van Utrecht) zonder verkorten sullen holden en beschermen in al oeren olde lantrechten, wilkeuren, vrijheden ende gewoonten als sy van oldesheer gebruickt hebben.”

Maar dat is de Drenten nog niet voldoende. Het Landrecht moet op schrift worden gesteld. Dat gebeurd en verschijnt in het jaar 1412.

Het landrecht bevatte alleen bepalingen voor de verhouding tussen de Drenten en hun landsheer, de bisschop. Ze betroffen het strafrecht en strafrechtproces, de rechterlijke organisatie, speciaal het functioneren van de Etstoel, en bisschoppelijke belastingheffing. Het burgerlijk recht ontbrak geheel. Het recht van de Drenten om op elk niveau (buurschap, kerspel, dingspel, landschap) te vergaderen en besluiten te nemen, het algemene keurrecht, was de enige staatsrechtelijke bepaling die erin voorkomt.³³

Wat er niet in staat, maar wat in die tijd kennelijk wel gebeurd moet zijn, is het weer herkenbaar maken van boermarkegrenzen in het terrein. Daarbij zullen ook nieuwe boermarken zijn gevormd voor die dorpen die na 800 zijn ontstaan onder het Frankisch regiem. Voor het kerspel Norg betekende dat het ontstaan van de marken Een en Veenhuizen en de naamsverandering van de marke Norg in Norg-, Zuid- en Westervelde. (Juiste tekst nader bepalen)

Na 1400 zijn dan de boermarken weer eigenaar van de woeste gronden, bossen en wateren. Binnen die boermarken zullen de Stichtse goederen per afzonderlijk erf gewaardeeld zijn geworden. Het leenrecht verviel niet, maar het was niet meer mogelijk dat de Bisschop van Utrecht een nieuw leengoed ging vormen en uitgeven. Elk nieuw te vormen erf was onderworpen aan de procedure die gebruikelijk was in de boermarken.

³³ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/landrecht>

Om een idee te krijgen van het aantal erven in het kerspel Norg van even na 1400 kan een belastingregister van de bisschop dienen die omstreeks 1450 is opgemaakt. Hierin staan alle erven per dorp vermeld die een erfbelasting moeten betalen aan de landsheer, de Bisschop van Utrecht.³⁴

Bij Norg staan 12 namen vermeld met totaal 9 waardelen.

Bij Peest 6 met totaal 5 waardelen.

Bij Zuidvelde 3 namen met 2,5 waardelen.

Bij Westervelde 6 namen met 5 waardelen.

Bij Veenhuizen 3 namen met 1,5 waardeel

Bij Een 7 namen met 6 waardelen.

Bij Langelo 7 namen met 6,5 waardelen.

Bezit en verloop leengoederen.³⁵

Door het ontbreken van een éénduidige administratie van het bezit van onroerend goed in de middeleeuwen voor 1800 is het niet mogelijk om de begrenzing hiervan duidelijk op kaarten weer te geven.

We mogen aannemen dat een precieze begrenzing van ieders bezit van minder belang is, wanneer er ruimte genoeg is voor eenieder om zich te kunnen ontplooiën. En dat was in Norg en omgeving nog geen probleem voor de komst van de Franken.

Maar na de onderwerping van de Saksische Drenten door de Frankische koningen en de kerstening werd de autochtone bevolking van Norg beknot in het bezit en gebruik van grond. Het gezamenlijk bezit en gebruik van woeste grond, bossen en wateren werd hun ontnomen. De Frankische koning claimde dat bezit en hij gebruikte dat voor allerlei doeleinden. Het oprichten van burchten, landweren en andere militaire doeleinden, maar ook het aanleggen van landgoederen, om te voorzien in de dagelijkse levensbehoeften van dienstmannen en militairen in bestuurscentra.

Het eerst ontstane leengoed binnen het kerspel Norg lag ten westen van het dorp Norg, het landgoed Eyen, nabij de doorgaande weg van Friesland naar Groningen en aan de westkant van het Grote diep. Aan de oostkant lag een burcht, een mottekasteel, in het wegtracé. Al het verkeer van en naar Friesland kon hier worden gecontroleerd.

Uit later ontstane kaarten kan worden afgeleid dat de kern van het landgoed in het huidige Een Zuideinde lag, aan de westkant van de Hoofdweg.

Het landgoed zal in eerste instantie in leen zijn gegeven aan een ridder uit het leger van de koning. In 1040 waren Uffo en zijn broer de leenmannen. Toen verkreeg de Bisschop van Utrecht dit landgoed en uit latere bronnen is af te leiden dat hij dit in leen heeft gegeven aan de prefect van Groningen.

In 1178 is Leffert van Wierum, de prefect van Groningen, overleden. Als erfgenamen zijn alleen vijf kleinkinderen nog in leven en twee broers, Ludolf van Coevorden en Lambert van Peize.

De drie kleinzonen krijgen gezamenlijk de prefectuur van Groningen en de twee dochters krijgen elk een landgoed. De ene dochter kreeg het landgoed Eyen bij Norg en de andere dochter het landgoed Lemferding bij Eelde.

Dochter 1 trouwde met Hendrik van Kuinre en de borg de Oldehof, gelegen aan het Grote Diep was naar alle waarschijnlijkheid het onderkomen van Hendrik voor het uitoefenen van zijn Norgse taken. We mogen aannemen dat de ridder die op de borg verbleef de taak van schulte vervulde in het kerspel Norg.

³⁴ De vijftiende-eeuwse schattingslijst van Drenthe. Redmer Alma. Drents Genealogisch Jaarboek 1997.

³⁵ Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprotocollen 1379-1805. E D Eijken

Niet bekend is of er omstreeks 1200, behalve de kerk en een ambtswoning voor de priester, al meer ambtswoningen voor dienstmannen in Norg zelf gebouwd waren.

Ook is er niets bekend over de ligging en het aantal onderkomens van de Saksische boeren binnen het kerspel Norg op dat moment, zodat deze buiten beschouwing moeten blijven.

Uitbreiding leengoederen.

Na de verloren slag bij Ane kampte de bisschop niet alleen met een gebrek aan geld, maar ook aan ridders/leenmannen die de verplichting hadden hem te helpen.

Er was nog voldoende domeingrond beschikbaar om als leengoed uit te geven en daar heeft hij kennelijk gebruik van gemaakt.

In de 13^e eeuw zullen ook nazaten van de eerste leenman Hendrik van Kuinre het bezit hebben uitgebreid door ontginning en nieuwbouw om ook voor het nageslacht een bron van inkomsten te waarborgen. Van het verkrijgen van een leengoed is niet altijd een aparte akte opgemaakt, maar het staat wel vermeld in de registers van de leenkamers van het Sticht.

Zo nu en dan verschijnt er een oorkonde waarin een lijst van leenmannen staat vermeld met een omschrijving van het leengoed.

In een lijst van 1225 van het Domkapittel Utrecht staan veel namen van belastingplichtigen.

Behalve de bekende namen als van Groningen, van Norch, van Peize en van Eelde, Rudolf van Langelo en Menso van Roden, ook Johannes en Egbert van het huis Haerlo te Peest, welk huis als extra verplichting heeft dat het bij de komst van de bisschop diensten moet verrichten in Groningen.

Bij Peest is op luchtfoto's de contouren van een voormalig ronde gracht nog herkenbaar. Ook de infrastructuur op de kadastrale kaart van 1832 wijst in de richting van een voormalig bolwerk aan de Zuidveldigerweg.

Omstreeks 1225 wordt Rudolf van Norch vermeld als leenman, maar ook Rudolf van Langelo, Menso van Roden, Johannes van Haerlo (Peest) en Otto van Zeegse. Vermeld staat welk bedrag zij moeten betalen voor hun leengoed, maar niet waaruit het leen bestaat. De bisschop heeft in de jaren hiervoor kennelijk grond uitgegeven aan meerdere personen en op meerdere plaatsen. Vermoedelijk om zijn macht te versterken vanwege de inbreuk hierop door Rudolf van Coevorden, die werd geholpen door het Landsbestuur van Drenthe.

In het kerspel Norg blijken nu dus leengoederen te liggen in Een, Norg, Langelo en Peest.

Pas 100 jaar later krijgen we weer inzicht in de leengoederen binnen het kerspel Norg.

In 1325 komen we in een oorkonde van de bisschop, waarin hij het vonnis over de Drenten voorleest, Stephanus van Zuidvelde tegen als getuige. Deze Stephanus moet dezelfde persoon zijn als Stephanus van Ruinen g/m Bertradis van Peize.

In een oorkonde van 8 december 1325 doet Steven afstand van een boterpacht, waarmee Otto van Norch en Johannes Clencke, zijn zwagers, mee instemmen.

Stephanus van Zuidvelde komt verder niet meer voor in oorkonden of leenregisters.

Ergens in de jaren ervoor zal de bisschop Stephanus "beloond" hebben met een leengoed.

In 1395 blijkt dat Stephanus tot de tegenstanders van de bisschop behoort.

Een eerstvolgend overzicht van leengoederen van het Domkapittel te Utrecht is bij benadering gedateerd op 1335 (OGD0340) en in ieder geval na 1325 en op grond van nu beschikbare gegevens waarschijnlijk opgemaakt in 1327. Volgens deze lijst moet Otto Polleman van het goed Haerlo (bij Peest) en van een goed te Roden totaal 15 cop betalen.

In Noord Drenthe komen we dan verder nieuw tegen: Sweder in Helpman, Rudolf van Dilgte, Adolf Mensing, Ludolf Thising, Egbert Goldknappe van Eelde, Thyso van Eelde, Otto Polman, Berthold Knas (zwager van Otto Polman), Bertold Albertinc, Herman Swederman, Herman Wannema, Herman Corslotinc, Johannes Helle, Everard Zudersman, Johan Campinc, Wybe ter Sloet, Johan Stenholte, Gosewijn Crevet, Alard Hiddingh, Gerard van Veen, Syger van Donderen (van het goed Ricbertinc), Werenbold Tibbinge, de broers Ludolf en Rudolf van Donderen, (over de tienden van het kleine huis te Zuden) Johannes van Donderen (van het goed Altinge), Alard van het goed Campinc te Donderen. De meesten van hen zijn na genealogisch onderzoek te herleiden tot nakomelingen van ridderfamilies.

Enkele van deze namen komen we later weer tegen in Norg.

In dezelfde oorkonde van het Domkapittel in Utrecht worden de verschuldigde bedragen vermeld die de leenmannen moeten opbrengen over inkomsten van de goederen van Hendrik van Norch, die eerder was overleden, en die als volgt zijn verdeeld:

De zoons van Heyne worden vermeld; Hille, de dochter van Gerard; Rudolf van Peize, de man van dochter NN; Folkert van Dwingelo, de man van Ermgard; Johan Pipe, de man van Johanna; en Otto van Norch.

Vier van de kinderen van Hendrik, Wycher, priester in Steenwijk, Heyne, Berta g/m Rudolf van Ansen (van Coevorden) en Gerard zijn dan al overleden.

Van de vermelde namen staan enkele onderlinge relaties vast op grond van vermeldingen in oorkonden, zoals Wycher, Gerard en Otto en dochter NN g/m Rudolf van Peize. De broer/zuster verwantschap tussen Ermgard, Heyne, Berta en Otto is afgeleid van een oorkonde van 1316.

Heyne van Norch woonde op de Oldehof en was overleden met als opvolger de oudste zoon Arend of Arnold die de leenrechten en goederen verkreeg van het oorspronkelijke leengoed Eyen in Een met alles wat erbij behoort, zoals ook het gerecht in Norg.

Hendriks 2^e zoon Rudolf verkreeg het goed Haddinge of Haenghe, ook Hageninghe genoemd, gelegen in Een Noordeinde.

Otto van Norch werd aangeslagen voor zijn aandeel in het geheel en voor het goed Grudelinghe, dat gelegen moet hebben nabij de plek waar nu de borg te Westervelde staat. Verder bezat Otto de tienden te Halen en te Ees, en het goed Corthorst in de parochie Beilen. Vermoedelijk verbleef Otto op dat moment nog in Kampen waar hij handelde in granen. (Zie hoofdstuk : de macht van de bisschop gebroken) Hij bezat Grudelinghe samen met zijn overleden broer Gerard. Gerards dochter Hille werd aangeslagen voor dit goed.

Ermgard van Norch was getrouwd met Folker van Dwingelo en werd aangeslagen voor het goed Rensinc te Anlo.

Johanna van Norch was getrouwd met Johan Pipe van Steenwijk en werd aangeslagen voor het goed Battinc. Dit goed komt overeen met het in latere oorkonden vermelde goed Battinc (in Westervelde), dat nu in 2021 bekend is als "de jufferen Lunsingh".

NN van Norch was getrouwd met Rudolf van Peize (van Almelo) en werd aangeslagen voor het goed Bonecinc te Anlo.

Het bezit in het kerspel Norg, het leengoed Eyen, was in 100 jaar kennelijk fors uitgebreid in zuidoostelijke richting.

Tot de goederen die Arend of Arnold verkreeg, het oude leengoed Eyen met alles wat erbij behoort, behoorde ook het schultenhuis in Norg en mogelijk nog een andere dienstwoning.

Arnold kreeg één dochter, genaamd Lamme, die in 1350 huwde met Roelof of Rudolf van Steenwijk. Roelof wordt door zijn huwelijk de bezitter van de leenrechten op de Norgse goederen. Roelof en Lamme woonden op het landgoed/leengoed Bensinghe tussen Coevorden en Dalen. Een nieuw overzicht van zijn goederen staat in een lijst van omstreeks 1382, waarin de leenmannen in Salland en Drenthe staan vermeld.

Roelof van Steenwijk verkrijgt:

"Bensinghegoed te Dalen, de twee oldenhove te Norch, het huis Schultinghe te Norch, het Eyen, het huis Zibertinghe, het huis Hageninghe, het huis Willemyngh, het huis Weretinghe. De berch (burcht?) te Norg en de watermolen. De boterpacht van Veenhuizen, het goed aan de noordzijde van de nieuwe Ae, het goed dat Evert van Wilre van heer Hendrik van Norch in gebruik hield, het huis Hesselinghe op Steenwijkerwolt, de twee hoven van Anlo en het broek dat ligt tussen Een en de Westerlanden en dat Edermark wordt genoemd, met al haar toebehoren"
Arend Huys, kleinzoon van Otto van Norch, Heer van Ruinen, staat in dezelfde lijst van omstreeks 1382 vermeld als leenman van het goed Nydinc in het kerspel Norg.

In deze opsomming wordt het schultenhuis te Norg met name genoemd. Nieuw is de boterpacht te Veenhuizen. Dat betekent dat er toen al een buurtschap Veenhuizen was met minimaal één erf³⁶ die een boterpacht moest leveren. Nieuw is ook de vermelding van twee oldenhove's en twee goederen waarvan de ligging zo niet is te bepalen. Omdat de goederen die na de boterpacht staan vermeld alleen maar betrekking kunnen hebben op goederen die behoren tot het voormalige leengoed Eyen zullen het goed ten noorden van de nieuwe Ae en het goed van Evert van Wilre in Veenhuizen, Langelo of Westervelde gezocht moeten worden. Omdat in vroegere oorkonden een Rudolf van Langelo wordt vermeld is het aannemelijk dat één of beide goederen in of nabij Langelo liggen.

Met de tweede Oldenhof wordt mogelijk een vervangend hof bedoeld, gebouwd na de aangebrachte vernielingen aan de bezittingen van de ridders van Norch in de jaren 1320-1330. De ligging van de overige goederen is te reconstrueren met behulp van gegevens uit latere oorkonden.

Nieuw is ook het vermelde goed Nydinc in Norg, met als leenman Arend Huys van Ruinen. Arends vader Otto werd omstreeks 1330 aangeslagen voor het goed Grudelinc in Westervelde en waarschijnlijk is Nydinc een vervanging van het afgebroken Grudelinc. Opvallend is de vermelding van een Otto Nydinc in 1347 als één van de burgemeesters van Groningen. Het is zeer wel denkbaar dat Otto van Norch, na de opheffing van zijn verbanning uit Drenthe in 1327, zich in Groningen heeft gevestigd. Vermeld wordt ook een huis Nydinc met bezittingen binnen en buiten de stad Groningen. Otto van Norch, alias Otto Nydinc was dan bezitter van goederen in Westervelde, Langelo en Groningen.

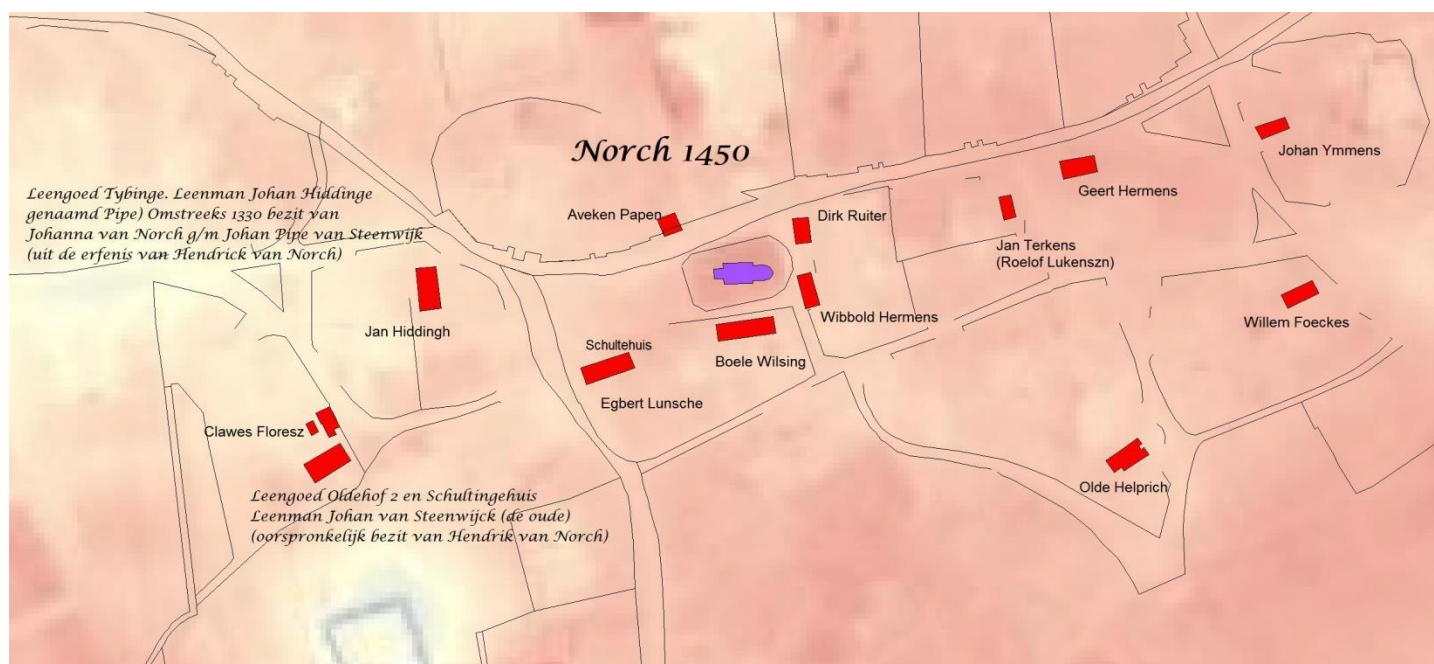
In 1387 krijgt Roelofs zoon Arent van Steenwijk g/m Femme van Ansen de Norgse goederen. *"Het zijn de goederen, die heer Hendrik van Norch van het sticht te houden placht"*
Arent van Steenwijk blijft bezitter tot zijn dood in 1433.

Vanaf ongeveer het midden van de 15^e eeuw is het mogelijk een reconstructie te maken van de ligging van de erven in die tijd, met de namen van de belastingplichtigen zoals die vermeld staan in een bewaard gebleven belastingregister van de Bisschop van Utrecht.

³⁶ E. Pelinck; Veenhuizen, een buurtschap in het kerspel Norg tot 1825. 1989.

Gebruik kan worden gemaakt van het kadastrale minuutplan van 1832 met de namen van de toenmalige eigenaren, de Franse kaart van omstreeks 1800 en enkele kaarten van nauwkeurig gemeten gebiedsdelen van voor die tijd.

Door bewaard gebleven genealogische gegevens te vergelijken met de teksten van akten en oorkonden kunnen vroegere gegevens van erven worden afgeleid van latere, meer omvangrijke vermeldingen. Ook het beeld op de kaart omtrent de ligging kan op dezelfde wijze worden herleid vanaf 1832 terug naar vroegere situaties. De exacte ligging en vorm van de gebouwen van voor de vroegst beschikbare enigszins nauwkeurige kaarten is echter niet mogelijk. In enkele gevallen kan dan het actuele hoogtebestand hulp bieden. Ook voor het vermelden van de juiste naam bij het juiste erf zijn in een aantal gevallen onvoldoende aanwijzingen. Dat betreft hoofdzakelijk de dorpen Norg, Peest en Langelo, waarvan vanwege de Saksische oorsprong, alleen erven met namen in oude stukken worden vermeld wanneer het Bisschoppelijk bezit is, of bezit van een kerk of klooster.

In 1450 staan van het dorp Norg 12 belastingplichtige erven vermeld, waarvan 6 volle erven. Het oorspronkelijke Saksische Norg lag ten oosten van de kerk. Ten westen van de kerk zijn drie leengoederen ontstaan. Oorspronkelijk was dit één leengoed met als oudst vermelde leenman in een oorkonde uit 1225 Rudolf van Norch, als dienstman van de bisschop van Utrecht. Het leengoed van Rudolf omvatte een groot gebied. Het (landgoed) Eyen met alles wat ertoe behoort, de Oldehof, de bergh (voormalige burcht ten oosten van het Grote Diep), de watermolen (in het Grote Diep), het gerecht te Norch (Schulthuis), en een grondgebied dat de Edermarke wordt genoemd. Wanneer een leenman komt te overlijden wordt hij opgevolgd door zijn wettige erfgenaam. Wie dat is kunnen we vinden in oorkonden waarin een overzicht wordt gegeven van de leengoederen van het bisdom Utrecht. Omstreeks 1330 verschijnt het eerstvolgende overzicht waarin de Norger goederen staan vermeld. Daarna volgt er een overzicht in 1387. Uit de vermelde namen en de verdere omschrijvingen in de oorkonden kan worden opgemaakt dat het leengoed is opgesplitst na het overlijden van een Hendrik van Norch omstreeks 1285. Deze Hendrik had vier zonen en vier dochters. Zijn zoon Wycher werd priester in Steenwijk. Zijn oudste zoon Heyne was voorbestemd om zijn opvolger te worden. Uit de oorkonde van 1330 blijkt dat hij voor zijn dood gezorgd heeft

voor het verkrijgen van een leengoed voor zijn zoons Gerard en Otto, om deze te verzekeren van een vast inkomen.

In 1330 blijken zoons Heyne en Gerard te zijn overleden en de verdeling van de opbrengsten van het leengoed door de leenheer over de erfgenamen is vermeld en tevens welk goed het betreft. De ligging van elk goed is niet exact aangegeven, maar kan wel worden herleid uit latere oorkonden op een enkel goed na.

Zo blijkt dochter Johanna g/m Roelof van Steenwijck, het goed Battinc of Batinges te bezitten. Uit latere gegevens blijkt dit het goed in Westervelde te zijn dat nu bekend is als “de jufferen Lunsingh”, Hoofdweg 11. Ook het goed Tybinge in Norg, gelegen tussen de huidige Brink, Brinkstraat, Zandvoort en het Westeind moet haar zijn toegefallen. Omstreeks 1379 is Ghysle Pipe van Steenwijck, g/m Johan Alards Hiddingh de bezitter van dit goed en omstreeks 1450 een nazaat Johan Hiddingh genaamd Pipe. Deze Johan is dan ook de bezitter van het goed Mensinge in Roden. Het gerecht van Norch is omstreeks 1450 in leen bij Johan van Steenwijck de oude. Deze bezit dan ook de vermelde 2 Oldehoven. De ligging van de eerste is bekend, aan de huidige Oldehofweg in Westervelde, nabij de Eenerstraat en aan het Grote Diep. De tweede moet een pand zijn ter plaatse van de huidige Brinkstraat 1 in Norg. Vermoedelijk is dit tweede hof ontstaan na de vele gewelddaden in de jaren 1320-1330 tussen aanhangers van de Bisschop van Utrecht (met de ridders van Norg voorop) en de kastelein van Coevorden, geholpen door de Drentse boeren. Veel panden zijn toen vernield en elders weer opgebouwd.

Bij dit pand beginnen ook alle lijsten van belastingplichtigen in Norg vanaf 1600.

In de oorkonde van omstreeks 1330, met de verdeling van de Norgse goederen over de erfgenamen van Hendrik van Norch wordt Otto van Norch aangeslagen voor het geheel en voor het goed Gruedelinc en voor goederen elders in Drenthe. Omdat het goed Gruedelinc later niet meer voorkomt in registers, maar wel het goed Nydinc, met als leenman Arend Huys van Ruinen, kleinzoon van Otto van Norch, en welk goed te traceren is ter plaatse van Hoofdweg 19 in Westervelde, ook wel de borg genoemd, moet het goed Nydinc een vervanger zijn van het goed Gruedelinc. Dat kan dan gelegen hebben binnen het omgrachte perceel dat ook nu nog aanwezig is en waar op de Franse kaart nog een gebouw staat ingetekend.

Uit de oorkonde van 1330 is af te leiden dat Otto van Norch niet op Gruedelinc woonde, maar elders verbleef. Vermoedelijk in Kampen waar hij tot februari 1327 nog wordt vermeld in de Stadsboeken. Hij was met andere aanhangers van de bisschop van Utrecht door het Landschapsbestuur uit Drenthe verbannen. Frappant is dat in 1347 een Otto Nydinc wordt vermeld als één van de burgemeesters van Groningen. In 1527 wordt een goed Nydinc in Groningen vermeld met bezittingen zowel binnen als buiten de stadsmuren van Groningen en in Drenthe. In Langelo blijken omstreeks 1450 een Albert en Egbert Nydinc belastingplichtig te zijn voor twee erven in Langelo als een Stichts leen. Het is niet uit te sluiten dat de bisschop van Utrecht omstreeks 1330 Otto van Norch heeft willen belonen voor zijn trouw, zijn leengoed heeft uitgebreid en heeft bemiddeld in zijn benoeming tot burgemeester van Groningen. In ieder geval moet hij meer bezit in Westervelde hebben verkregen, want omstreeks 1450 zijn de panden Hoofdweg 3 en 5 als leengoed in bezit van Cyse van den Clooster, een nazaat van een dochter van Arend Huys. Het lijkt er op dat Otto van Norch niet alleen grond in Westervelde heeft verkregen, maar ook in Veenhuizen. Een regeest opgemaakt in 1465 te Ruinen vermeld de volgende tekst:

“Roelof van Laer heer te Ruynen en Johanna vrouwe van Ruynen verklaren, Johan van den Cloester te hebben beleend met een erf in het kerspel Norch in de buurschap Ede, onder de kerk van Venhuysen, behorend tot de heerlijkheid Ruinen, welk erf door Straele was nagelaten aan Reynolt van den Cloester, en geven hem kwijting voor het heergewaad.”

Johanna was dochter en enig kind van Johan van Ruinen g/m Mechteld Mulert. Johan was de oudste zoon en opvolger als Heer van Ruinen van Arend Huys van Norch, die gehuwd was met Lamme van Gasselte. Arends vader Johan was g/m Elisabeth van Steenwijck en de oudste zoon en opvolger van zijn vader Otto van Norch g/m Ida van Ruinen.

De

situatie in Westervelde omstreeks 1450 is bij benadering aangegeven op het kaartje.

Als basis is de kadastrale kaart 1832 gebruikt en de Franse kaart van omstreeks 1800.

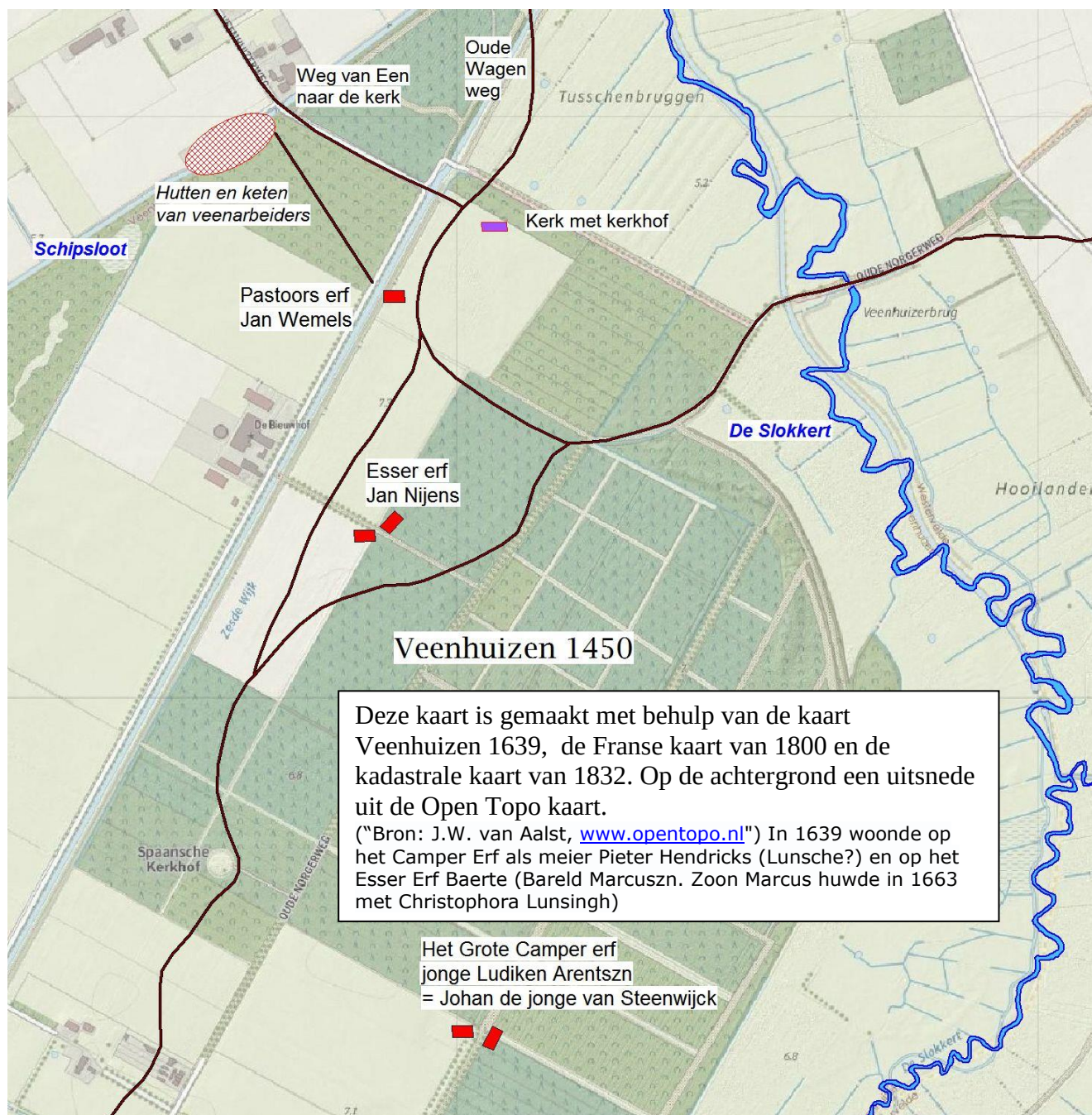
Als achtergrond het actuele hoogtebestand van 2020. De bij de gebouwen vermelde namen komen uit het eerder vermelde bisschoppelijk belastingregister van omstreeks 1450. De binding gebouwnaam is een vermoeden. Alleen Wolter Diesing met het Disinge erf is zeker.

Leenman in 1450 van het gebied ter plaatse van de gebouwen Hoofdweg 17 en 19 was Berend van Munster g/m Johanna van Ruinen, nazaat van Otto van Norch.

Johan van den Clooster (1415-1490), ongehuwd, was een zoon van Reynold van den Clooster en Straele van Voorst. Reynolds vader was Johan van den Clooster in eerste huwelijk g/m een dochter van Arend Huys van Ruinen. Omstreeks 1390 huwde hij voor de tweede keer met Mechteld van Oosterwolde, waaruit Cyse van den Clooster is geboren, hierboven vermeld als de bezitter van de panden Hoofdweg 3 en 5 in Westervelde.

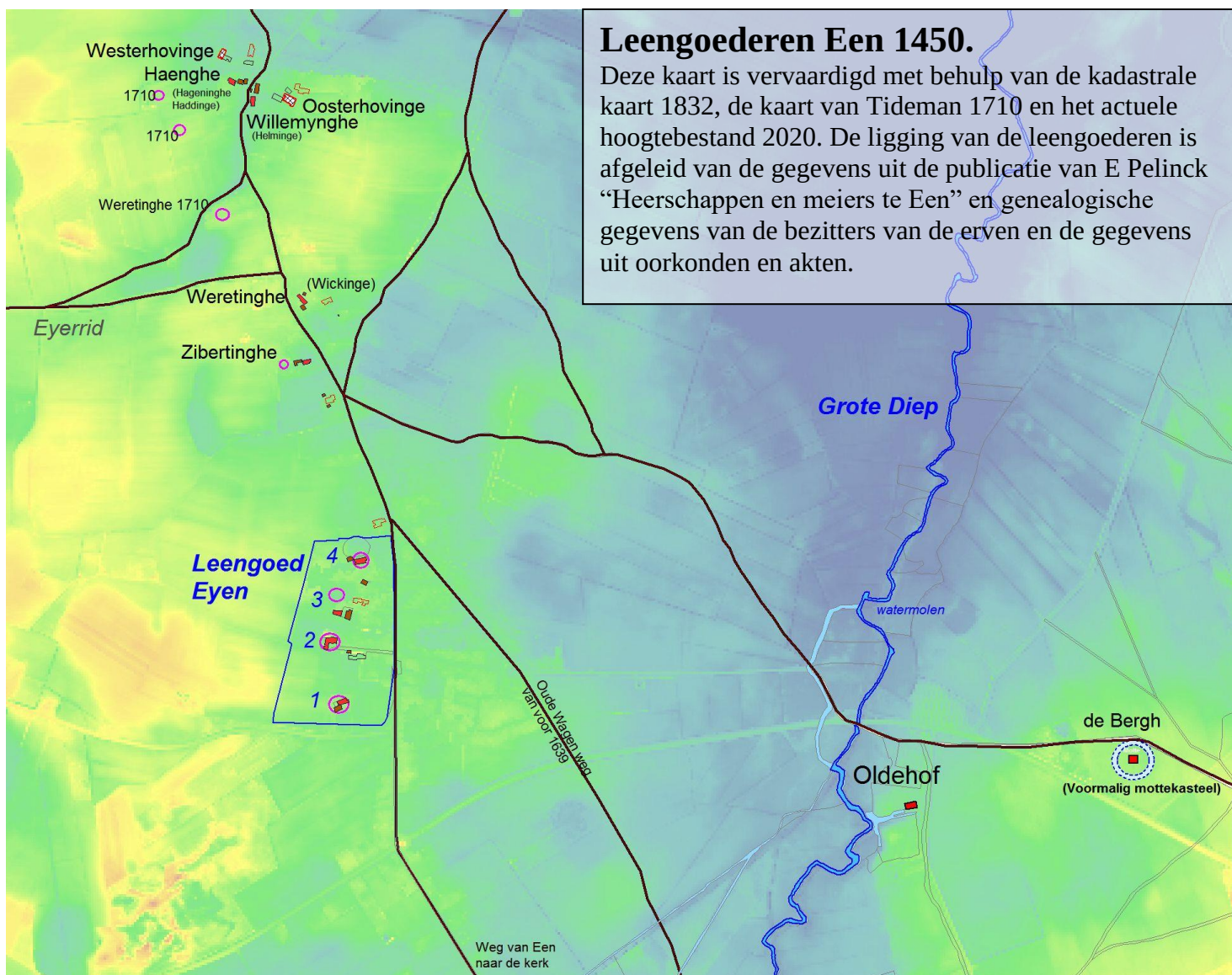
In 1450 telde Veenhuizen drie erven. Het Pastoorserf met Jan Wemels als bezitter. Een erf dat later bekend is geworden onder de naam Esser Erf met Jan Nijens als bezitter en een erf dat later het Grote Camper Erf wordt genoemd met jonge Ludiken Arents als bezitter. Dit is dezelfde persoon als Johan de jonge van Steenwijck, nazaat van Coenraet van Steenwijck, een broer van Johan Pipe van Steenwijck g/m Johanna van Norch, eerder vermeld.

Het zal dit Camper Erf zijn dat na de dood van Otto van Norch door zijn zoon Johan van Ruinen onder de Heerlijkheid Ruinen is gebracht.

Het oude Veenhuizen zal zijn ontstaan vanuit het leengoed Eyen. In de periode 1200-1350 zullen veel legereenheden langs Een zijn getrokken van Friesland naar Drenthe en Groningen en omgekeerd. Legers van de Bisschop van Utrecht en zijn helpers, waaronder de ridders van Norch,

en legers van opstandige Drentse boeren onder leiding van de Drost van Coevorden en geholpen door burgers van de stad Groningen. Daarbij zullen de bezittingen van de ridders van Norch veel te verduren hebben gehad. Het is aan te nemen dat in die tijd vernielde gebouwen van het landgoed weer zijn opgebouwd op een veiliger plek ten zuiden van de kapel van het landgoed, later de kerk van Veenhuizen.

Uit oorkonden en leenakten, aangevuld met genealogische gegevens, is van de meeste vermelde goederen te achterhalen wie leenman was in een bepaalde periode. De gebouwen die tot het oorspronkelijke leengoed Eyen moeten hebben behoord kunnen worden gelokaliseerd in Een Zuideinde. De Oldehof aan het Grote Diep met de Bergh, de restanten van een oorspronkelijk mottekasteel aan de weg naar Norch, was het verblijf van de leenman, de ridder van Norch. Van ongeveer 1180 tot ongeveer 1215 was Hendrik van Norch (van Kuinre) de leenman. Van ongeveer 1215 tot ongeveer 1255 zijn zijn zoon Rudolph.

Vanaf 1255 worden goederen en rechten genoemd die aan het leen zijn verbonden en de leenman tot ongeveer 1285 is Hendrik van Norch, zoon van Rudolph.

Van ongeveer 1285 tot ongeveer 1330 wordt Hendriks zoon Heyne vermeld. Na diens dood wordt in een oorkonde een overzicht gegeven wie van de erfgenamen van Hendrik worden aangeslagen voor het betalen van het verschuldigde bedrag voor het deel van de erfenis dat hen is toegefallen. We krijgen dan voor het eerst een overzicht van de ligging van de goederen die op dat moment tot het leen behoorden.

In 1450 staan er in Een 7 belastingplichtige personen vermeld.

Jan Bagiens of Baijens of Barelds, g/m dochter van Roelof Knasse g/m nn van Steenwijck. Woonde op het goed Zibertinghe.

Roelof Coseman of Kysemer, is Roelof Knasse g/m nn van Steenwijck. Woonde op het goed Willeminghe.

Roelof Wickinck, is Roelof van Steenwijck, broer van Bareld van Steenwijck en zoon van Johan de jonge Arentzn van Steenwijck. Woonde op het goed Weretinghe.

Roelof Mages, waarmee bedoeld wordt Bareld van Steenwijck, zoon van Johan de jonge Arentzn van Steenwijck en broer van Roelof. Woonde op het goed Hageninghe, samen met zijn vader. Broer Roelof bewerkte waarschijnlijk het land.

Roelof Lammens, Hendrik Porting en Herman Sparing waren meiers van één van de erven van het oorspronkelijke landgoed in Een Zuideinde. Naar alle waarschijnlijkheid waren deze meiers ook verwanten van de leenman Johan de oude Arentzoon van Steenwijck.

Al deze bedrijven zijn door Egbert Pelinck uitvoerig beschreven in zijn publicatie "Heerschappen en meiers te Een".

Wat hem opviel waren de vele "buitenhuwelijken" in Een. Partners uit soms veraf gelegen dorpen. *"En dan spelen we met de gedachten aan een onderzoek naar de huwelijken van die bovenlaag van de Drentse geslachten, waar oorspronkelijk de etten uit voortkwamen, een betrekkelijk kleine en behoudens huwelijken met predikanten, schulten en bestuurlijke functionarissen, vrij besloten kring."*

Eén van de laatste zinnen uit de publicatie van Pelinck.

Het antwoord kan nu wel gegeven worden. Die bovenlaag komt voort uit de nazaten van de ridderfamilies en dienstmannen uit adellijke families die zich hier na het jaar 800 gevestigd hebben. Zij vermengden zich niet met de oorspronkelijke Saksische bewoners, leefden daarvan gescheiden en huwden met telgen van eigen "stand". Doordat die "Frankische" boeren kapitaalkrachtiger waren konden zij zich sterker roeren op de grondmarkt. Ook door hun binding met de leiding van kerken en kloosters konden zij gemakkelijker in het bezit komen van aan kerken en kloosters geschonken onroerende goederen. Hun overlevingskansen in slechte tijden was vele malen groter dan die van de oorspronkelijke Saksische boeren. Zo zien wij in 1450 alleen in Norg nog namen vermeld van belastingplichtigen die mogelijk nog van Saksisch origine zijn, maar in Langelo en Peest zijn die verdwenen.

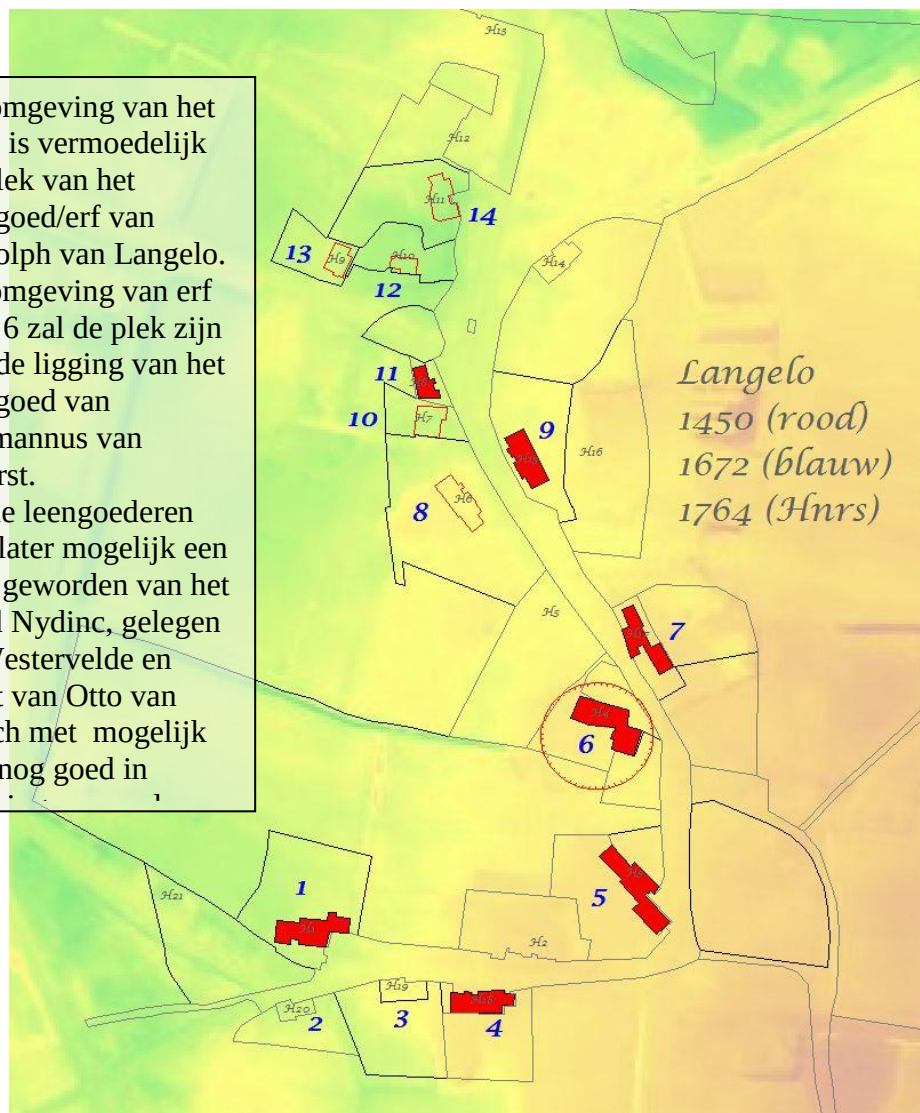
Ook in de oudst bewaard gebleven trouwregisters van de kerk in Norg zien we nog voornamelijk huwelijke tussen geslachten van dezelfde bloedgroepen. De onderlinge banden tussen de dorpen Een met Westervelde en Zuidvelde, Langelo, Peest, Yde, Anlo en Gasselte, waar nazaten van de ridders van Norg zich gevestigd hebben, is heel groot.

In 1450 telde Langelo 7 belastingplichtige bedrijven. Vermelde namen: Albert Nyding (5), Wiltet Rund (1), Ziger (11), Egbert Nyding (6), Abbel Ronds (4), Herman Lensink (7) en Roelof Kalves (9). Allen volle bedrijven, behalve Ziger, dat een half bedrijf was en waarvan de belasting door zijn

landheer werd betaald. De namen bij de erven zijn geplaatst op grond van vermoedens door naam vergelijking uit latere bronnen.

Het lijkt er op dat in 1450 van het oorspronkelijke Saksische Langelo geen nazaten meer aanwezig zijn. Langelo is volledig leengoed van het Sticht in Utrecht met als centraal erf nummer 6. In 1672 was dit erf bezit van Hendrik Barels en in 1764 bezit van de ette Hendrik Barels.

De omgeving van het erf 1 is vermoedelijk de plek van het leengoed/erf van Rudolph van Langelo. De omgeving van erf 5 en 6 zal de plek zijn van de ligging van het leengoed van Hermannus van Voorst. Beide leengoederen zijn later mogelijk een deel geworden van het goed Nydinc, gelegen in Westervelde en bezit van Otto van Norch met mogelijk ook nog goed in

Van het oude Saksische Langelo is op de kadastrale kaart van 1832 niets meer te herkennen.

Vermoedelijk lag de kern rond de aansluiting van de Schoolbrink op de Hoofdweg.

In oorkonden van 1245 komt Rudolf van Langelo voor als leenman van de bisschop van Utrecht en ook Hermannus van Voorst. Beiden zullen verwanten zijn van de toenmalige prefect van Groningen en ook van Rudolf van Norch.

Omstreeks 1330 worden nazaten van beide als leenman vermeld. Na 1330 komen we de naam van Langelo niet meer tegen. Hermannus van Voorst is gesneuveld in de Slag bij Ane in 1227. Een nazaat Herman is bezitter van het leengoed in 1330. Daarna

komt ook geen van Voorst meer voor in oorkonden met bezit in Langelo. De in 1450 als belastingplichtigen in Langelo vermelde Albert en Egbert Nyding doen vermoeden dat er een binding met het leengoed Nydinc moet zijn. De op de kaart rood ingekleurde gebouwen geven de vermoedelijke ligging weer van de erven van 1450 of zijn als vervanging van die erven aan te merken.

Het is niet uit te sluiten dat onder de erven van Langelo ook de in oorkonden vermelde erven “ten noorden van de Nye Ae” en “het erf dat Evert van Wilre van heer Heyne plach te houden” voorkomen. Deze twee erven zijn verder niet te traceren.

Peest is net als Langelo oorspronkelijk een Saksische nederzetting geweest die omstreeks 950 samen 7 erven bezaten volgens het schuldmuddenregister. Kennelijk was er omstreeks 950 een erf dat zowel in Peest als in Langelo gerechtigd was. Dat zien we in 1450 ook nog. Langelo heeft 6 ½ volle erven en Peest 5 ½.

De vermelde namen in het bisschoppelijk belastingregister van 1450 onder Peest zijn: Alert Ysinck, Jan Ebing, Geert Ludikens, Rolof Prist, Rolof Gretes en Rolof Hinniges.

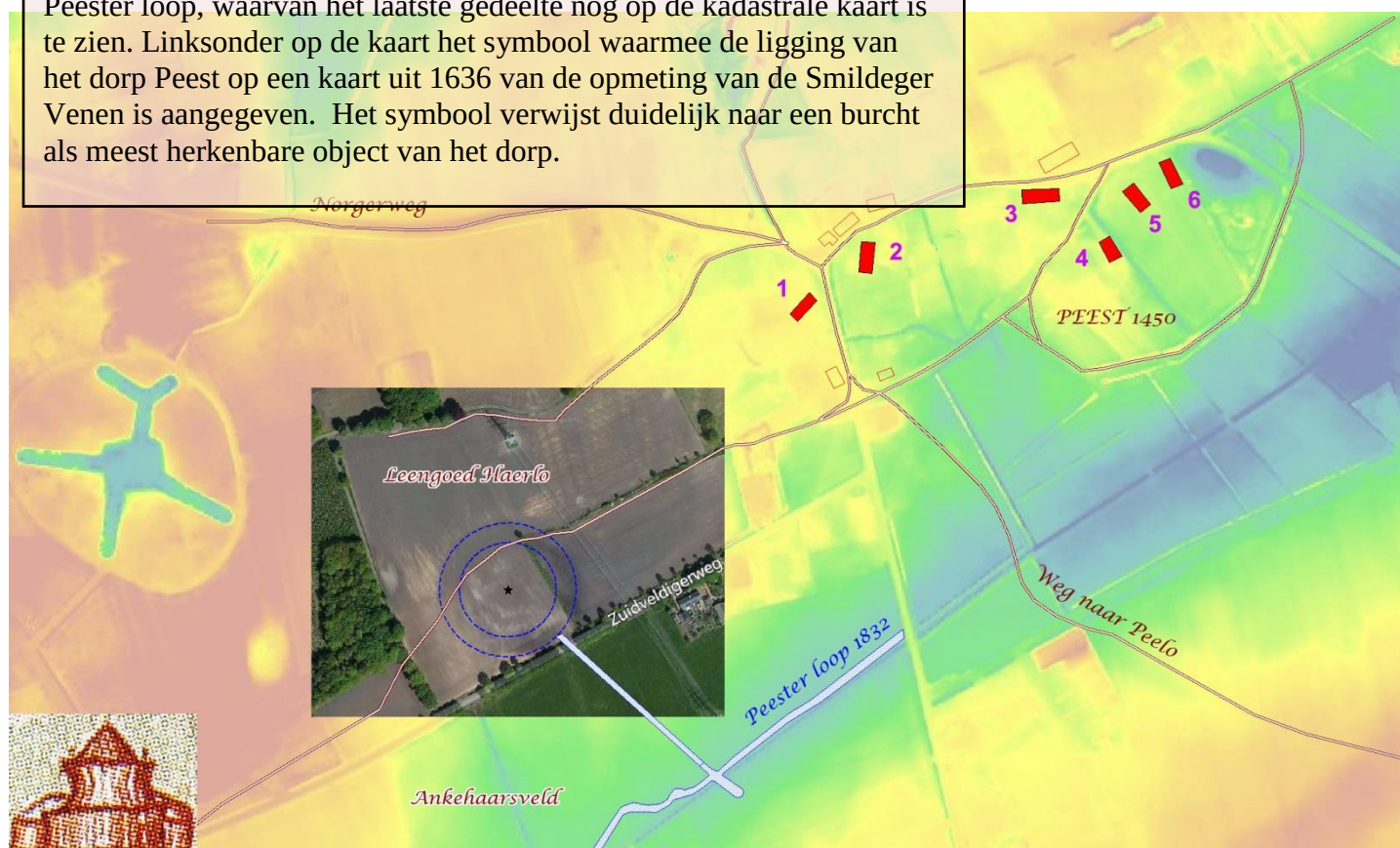
Totaal 6 erven waarvan de vermoedelijke ligging op onderstaande kaart is aangegeven.

Erf 1 is half gewaardeeld en de andere helft van het waardeel ligt in Langelo. Dit erf zal een leengoed van St Pieter te Utrecht zijn.

In een lijst van leengoederen van de Dom te Utrecht van omstreeks 1225 komt Johannes van Haerlo voor die 10 uncias moet betalen voor zijn leengoederen. Verder moet Egbertus van Haerlo diensten verlenen in Groningen, wanneer de bisschop op bezoek komt. Omstreeks 1300 wordt het huis Harlo in Peest vermeld als bezit van de Proosdij van St Pieter te Utrecht. Daarna wordt het leengoed niet meer vermeld. Wel komt een Johannes van Haerlo voor in archiefstukken van de stad Groningen, waar hij in 1408 stadsschrijver is. Opmerkelijk is dat in 1347 één van de burgemeesters van Groningen Otto Nydinc is, die we hiervoor al hebben beschreven als mogelijk dezelfde persoon als Otto van Norch. Kennelijk heeft ook deze ridderfamilie in die tijd besloten om te vertrekken uit het kerspel Norg.

Onderstaande kaart is gemaakt met behulp van de kadastrale kaart van 1832 met als achtergrond het actuele hoogtebestand. Ter plaatse waar de burcht/leengoed Haerlo zal hebben gelegen is een uitsnede uit een luchtfoto uit Bing-maps ingepast. Op die luchtfoto, maar ook op luchtfoto's van de RAF uit 1940-1945 zijn de contouren van een ronde gracht goed herkenbaar. Die gracht zal verbonden zijn geweest met de Peester loop, waarvan het laatste gedeelte nog op de kadastrale kaart is te zien. Linksonder op de kaart het symbool waarmee de ligging van het dorp Peest op een kaart uit 1636 van de opmeting van de Smildeger Venen is aangegeven. Het symbool verwijst duidelijk naar een burcht als meest herkenbare object van het dorp.

Het erf met nummer 1 zal tot het leengoed Haerlo hebben behoord. De oude Saksische kern zal rond de erven 3 t/m 5 hebben gelegen.

Mutaties in leengoederen na 1450

Arent van Steenwijk overlijdt in 1433 en wordt opgevolgd door zijn zoon Johan (de oude) van Steenwijk. Johan wordt in 1456 herbeleend met de Norgse goederen.

In 1460, bij zijn overlijden, is zijn opvolger zoon Egbert nog onmondig en zijn oom Albert brengt de hulde voor hem.

Oorkonde 23 oktober 1460: De Bisschop beleend Egbert van Steenwijk, na de dood van zijn vader Johan van Steenwijk, onder momberschap van zijn oom Albert van Steenwijk, met dezelfde lenen als wijlen zijn vader had op 22 oktober 1456.

17 december 1464: Egbert van Steenwijk doet zelf als leenman hulde en eed van de twee Olde hoven te Norg.

Arend van Steenwijk, priester, krijgt op 12 augustus 1485 de goederen in leen van zijn overleden broer Egbert. Hij gaat uit die lenen ten behoeve van Herman van Voerst.

In 1527 wordt er een proces gevoerd voor de Etstoel over de erfenis van Egbert, tussen Jacob van Uterwijk g/m Helst van Echten, dochter van Bate van Steenwijk, zuster van Arend en de erven van Johan van Steenwijk.

Datering: 1487 mei 3, Op des hilligen Crucisdach Invencionis

De gebroeders Johan, Henric en Arnt van Steenwijk, en Wolter van Lennep, namens zijn vrouw Mechtelt en haar zuster Femme, verklaren tezamen verkocht te hebben aan Bartolt Knasse het Hoeynghe-erve te Een, bestaande uit huis, hof, landerijen en een waardeel, dat nu in pacht is bij Roelof Jonge Johans. Het erf is gelegen in het kerspel van Norg en Veenhuizen in de marke Een. De verkopers verklaren hiervoor de stok aan Bartolt Knasse gelegd te hebben voor burenen van Een, te weten Roelof Baijens, Johan Barldeszoen, Henric Mettens, Barelt Jonge Johans, de broer van Roelof en andere getuigen. Bezegeld door Johan van Steenwijk, namens zijn broers, door Wolter van Lennep, namens de zusters Mechtelt en Femme van Steenwijk, en door Arnt van Hueswerden, rentmeester van Coevorden.

Datering: 1491 november (25?), Katrinendach

Johan van Stee(nwijk) verklaart verkocht te hebben aan Bartolt Knasse het erf geheten Campinge, gelegen in het kerspel Norg en Veenhuizen in de marken Een en Donderen, bestaande uit landerijen, veen en een waardeel. Hij verklaart dat op dit erf is blijven rusten een rente van zes mud rogge per jaar, te betalen aan Focke Renghers en zijn vrouw (de afkoopsom van die rente bedraagt per mud twintig gouden Arnhemse guldens). Hij verklaart hiervoor de stok aan hem gelegd te hebben voor burenen van N(org), te weten (J)ohan Hidding, Henrick Haijnge en anderen. Bezegeld door Johan van Steenwijk.

Datering: 1492 december 6, Up sancte Nycolausdach

Johan van Steenwijk verklaart Johan Knasse op diens verzoek (na de dood van zijn broer Bartolt Knasse) beleend te hebben met Haynghe-goed te Een, met de Oldenhof, Westerhovinge en Oosterhovinge in het kerspel Norg en Veenhuizen in de marke Een, als een leen van het Sticht Utrecht. Als leenmannen waren daarbij aanwezig Johan Stelling, drost van Coevorden, Willem van Hulsen en anderen. Bezegeld door Johan van Steenwijk.

Opmerking: Westerhovinge en Oosterhovinge zijn nieuwe erven in Een Noordeinde ten noorden van het Hayngegoed en Willemynge.

Op 20 maart 1501 verkrijgt Johan van Steenwijk (Albertszoon) de leengoederen in Norg die daarvoor in leen waren bij Herman van Voorst, als opvolger van priester Arent van Steenwijk.

Opmerking: Johan de jonge van Steenwijk, broer van Albert, en de kinderen van jonge Johan zijn te traceren als de bewoners van erven in Een evenals nazaten van Roelof Knasse die gehuwd was met een zuster van Johan de jonge van Steenwijk.

Datering: 1511 mei 31, Den lesten dach in Meij

Johan van Steenwijk verklaart Johan Knasse de jonge (na de dood van zijn vader Johan Knasse) beleend te hebben met Haynghe-goed te Een, met de Oldenhof, Westerhovinge en Oosterhovinge in het kerspel Norg en Veenhuizen in de marke Een, als een leen van het Sticht Utrecht. Als leenmannen waren hierbij aanwezig Boldewijn van Voorst, Geerloch Putzeler en anderen. Bezegeld door Johan van Steenwijk.

In juni 1551 bezichtigden Johan van Ewsum en Reinold van Burmannia het gebied Veenhuizen en besloten dat gebied te gaan ontginnen en de benodigde gronden aan te kopen. Dat is gebeurd, maar de ontginning is gestaakt vanwege de te hoge kosten.³⁷

Datering: 1553 april 28

Hendrick Hiddinge, mede namens zijn drie zusters, verklaart door tussenkomst van jonker Johan van Ewsum te hebben verkocht aan jonker Reinold van Burmania, drost van Coevorden en Drenthe, hun aandeel in hun erf te Veenhuizen, onder dezelfde voorwaarden als hun stiefmoeder Arnt Hiddinge haar aandeel aan de Drost had verkocht; met als speciale voorwaarde dat zij, als ze zich zouden vestigen in hun ouderlijk huis te Norg, het recht zouden verkrijgen om enige dagen turf te graven. De voogden over de kinderen van wijlen Roelof Hiddinge, te weten Johan Tollens en Johan Lunsinge, verklaren met deze verkoop in te stemmen. Ondertekend door de partijen.

Opmerking: Het genoemde ouderlijk huis van Hiddingh is Tybinghegoed in Norg.

Datering: 1559 juni 29, Op sunte Peter ende Pauweldach

Joachim Lunsche en zijn vrouw Henrick enerzijds en Johan Hanghe Florijs met zijn vrouw Lamme en Florijs Hanghe en zijn vrouw Marie anderzijds verklaren met elkaar overeengekomen te zijn dat Joachim Lunsche zal verkrijgen de hoogte en de laagte in Pokeshoef en van het begraven stuk veen die helft, die Hanghe en Florijs van de kinderen van wijlen hun broer gekocht hebben en waarvan Joachim de andere helft al bezit, die hij op zijn beurt weer heeft gekocht van Roelof Dykers en zijn vrouw Lutgert. Hier tegenover verklaren Hanck en Florijs van Joachim verkregen te hebben de helft van het huis met tuin c.a. waarvan zij de andere helft van de kinderen van wijlen hun broer gekocht hadden. Vervolgens verklaren zij overeengekomen te zijn, dat wanneer Joachim Lunsche een huis op het veen of de Pokeshoef zal bouwen, hij dan het recht van overpad over de gronden van Hanck en Florijs zal hebben. Ook is overeengekomen dat de kerkenpacht of herenschatting op het huis blijft rusten, zodat de Pokeshoef en het veen daarmee niet belast zijn en dat Johan Kornelis, meijer van Joachim Lunsche, de weg van het erf zal mogen blijven gebruiken. De partijen hebben elkaar voor deze overeenkomst van ruiling de stok gelegd voor erfburen, te weten Jacob Willems, Freek Bolens en anderen. Bezegeld door Haco Hinricks, schulte van Norg.

³⁷ De Veenhuizer venen in de Gouden Eeuw. J Stienstra en G Groenhuis, pag. 1 en 2; NdvA 101 (1984) 69-83.

Datering: 1565 juli 22

Herman Hinricks en zijn vrouw Johan verklaren te hebben verkocht aan hun zwager Joachim Lunsche en zijn vrouw hun huis, hof, bouw- en hooilanden en een halve waar waardeel, gelegen onder Norg, dat hun is aangeërfd van hun ouders, gepacht door wijlen Allert Wever en zijn ouders, nu door Johan Jacobs. Bij deze verkoop zijn niet inbegrepen de twee mat hoiland onder Roderwolde, die Allert van wijlen Crete Bertels in gebruik had. Ze verklaren hem de stok daarvoor gelegd te hebben voor erfburen van Norg, te weten Egbert Pelinck, Johan Hanghe, Jacob Willems en anderen. Bezegeld door Harmen Henricks.

Datering: 1566 juli 11

Haco Hinricks, schulte van Norg en Veenhuizen, oorkondt dat Arent Zellen, weduwe van Roelof Hiddinge, en Jacob Willems, mede namens de andere voogden van de kinderen van wijlen Roelof Hiddinge, de erfgenamen van Reinold van Burmania en zijn vrouw Elisabeth hebben laten "bepanden" en "anpanden" wegens de helft van de 200 gulden, die aan het convent van wege het erf te Veenhuizen betaald zijn, en wegens de helft van de koopsom van de woeste landerijen aldaar, door Reinold van hen gekocht; dat er geen pandwering op gedaan is op de rechtszitting, waarbij als erfburen aanwezig waren Hiddinck Hiddinks, Evert Eising, Haijnghe Florijs, Pieter Barels en anderen. De schulte oorkondt vervolgens dat hij voor de goederen (met inachtneming der voorschriften) aan hen (ten behoeve van de kinderen van Roelof Hiddinge) de stok gelegd heeft voor de burens, te weten Haijnghe Florijs, Evert Eising, Pieter Barels en anderen. Bezegeld door Haco Hinricks, schulte te Norg.

Datering: 11 juli 1566

Arent Zellen, weduwe van Roelof Hiddinge, als moeder en voogdes, en Jacob Willems, mede namens de andere voogden over de kinderen van Roelof Hiddinge, namelijk Johan en Reinier, verklaren verkocht te hebben aan Wigbold van Ewsum, heer van Nienoord, de landerijen die zij via uitpanding verkregen hebben van de erven van Reinold van Burmania. Ze verklaren hiervoor de stok gelegd te hebben aan de volmacht van Wigbold van Ewsum voor de erfburen, te weten Hindrik Hiddinck, Evert Eising, Haijnghe Florijs en anderen. Bezegeld door Haco Hinricks, schulte van Norg en Veenhuizen.

Datering 24-26 maart 1572

Anthonij van Schelham, pander van het huis te Coevorden en van de landschap Drenthe, speciaal gecommiteerd door Jarich van Botnia, drost van Coevorden en Drenthe, oorkondt dat in de rechtszitting te Norg voor hem en zijn keurnoten de eigenerfden van Westervelde en Zuidvelde getuigenissen vroegen van Johan Rotgers en vele anderen met betrekking tot het gebruik van het Florisland door die eigenerfden, met uitsluiting van de eigenerfden van Norg. Hij oorkondt vervolgens dat, na de behandeling van enige excepties, de verklaringen zijn afgelegd. Als keurnoten waren aanwezig Jutke Brungersma en Harmen Smit. Gezegeld door Anthonij van Schelham, ondertekend door dezelfde en zijn keurnoten.

Datering: 29 juni 1573

Henrick Lunsche, weduwe van Joachim Lunsche, met haar voogd Johan Hiddinge, enerzijds en Alof van Limborg en zijn vrouw Johanna, zuster van Henrick anderzijds, verklaren te zijn overeengekomen de nalatenschap van het overleden kind Joost van wijlen hun zuster Bertha Valcken samen te verdelen. Bezegeld door Dirck Huigen en ondertekend door de partijen.

Datering: 5 oktober 1575

Evert Eisinge en zijn vrouw Cornelis verklaren tegenover de collatoren van de vicarieën in Norg, Henrick Lunsche, weduwe van Joachim Lunsche, en de gemeente van Norg, er mee in te stemmen, dat Roelof Eisinge (tot vicaris daarvan benoemd) alle vruchten en inkomsten van die vicarieën voor een periode van 12 jaar weer zai afstaan aan de collatoren, opdat deze daarvan een schoolmeester kunnen bekostigen. Hiervan wordt uitgesloten het erf te Langelo, waarvan de opbrengst aan de vicarie blijft. Evert Eisinge en zijn vrouw Cornelis verklaren al hun goederen te verbinden voor de nakoming van deze belofte door hun zoon Roelof Eisinge. Bezegeld en ondertekend door Haco Hinricks, schulte van Norg en Veenhuizen

Datering: 28 mei 1577

Pieter Geers en zijn vrouw Marretien verklaren verkocht te hebben aan Hubert Kremer en zijn vrouw Teete een kwart van twee stukken hooiland in de Hemmen en in de Scherpehorne bij de Roderwolderdijk en nog een kwart van het veen op Veenhuizen, hem van zijn ouders aangeërfd. Ze verklaren dat de waterschapslasten daarop zijn blijven rusten, maar de schatting rust op het erf van wijlen Geert Lubbers te Steenberg; ook heeft Roelof Claas het recht behouden per jaar een halve dag turf te graven. Zij verklaren hun de stok daarvoor gelegd te hebben voor de burenen, te weten Johan Egberts en Johan Kenne. Bezegeld en ondertekend door Gerrit Schepelaer, schulte van Roden.

Datering: 13 september 1589

Hartelief Molenkamp, schulte van Norg, Eelde en Veenhuizen, oorkondt dat voor hem en de bijzitters in het gerecht Egbert Upkena, hoofdman in Stad en Ommelanden, verzocht de goederen van wijlen heer Wigbold van Ewsum onder Veenhuizen met daarvoor aangewezen erfburen te taxeren; waarop hij samen met Barolt Pelinck, Barolt Hinricus, Johan Lunsche, Floris Haijnghe, Willem Weeck, Hindrik Lubbers, Johan Haijnghe, Geert Sickinghe, Emma Boelens, Hindrik Harmens en Hindrik Jans de taxatie van die goederen heeft uitgevoerd en bevonden als volgt: van de drie erven in Veenhuizen, waarvan het middelste verkocht was aan het convent van Dionisius te Münster, werd het zuidelijke, het grootste, getaxeerd op 1450 Emders guldens, het noordelijke op 550 Emders guldens en het middelste op 450 guldens. Als bijzitters zaten in het gerecht Elbertus van Borck, landschrijver van Drenthe, en Hilbrant van Deest. Bezegeld en ondertekend door Hartelief Molenkamp; eveneens ondertekend door Elbert van Borck.

Datering: 2 maart 1597

Johan Jansen en zijn vrouw Lutgert verklaren verkocht te hebben aan Herman Lunsche die landerijen te Norg, die zij geërfd hebben van Lutgerts vader, Geert Alofs, en haar moeder Roelof, te weten de huisplaats met hofje, bouw- en hooiland en weiland, belast met de herenpacht of schatting. Zij verklaren hem hiervoor de stok te hebben gelegd voor erfburen van Norg, te weten Hindrick Willems, Harmen Barels en anderen. Bezegeld en ondertekend door Herman Wessel, schulte van Norg en Eelde; mede-ondertekend door de erfburen.

Korte samenvatting van de voornaamste mutaties in onroerend goed tussen 1450 en 1700 betreffende de leengoederen van het Sticht te Utrecht in Veenhuizen.

Uit het archief van het Huis Westervelde blijkt dat in november 1491, Johan van Steenwijk, via erfrecht bezitter is van de leenrechten en hij verklaart verkocht te hebben aan Bartolt Knasse het erf geheten Campinge, gelegen in het kerspel Norg en Veenhuizen in de marken Een en Donderen, bestaande uit landerijen, veen en een waardeel.

Bartolt Knasse is schulte van Norch, afstammeling van de heren van Eelde en verwant aan de van Steenwijcks. Dat veen en een waardeel ligt in Veenhuizen, dat na de vaststelling van het Drentse Landrecht in 1410 als boermarke Veenhuizen het licht zag. Daarvoor kan het gezien worden als een uitbreiding van het oorspronkelijke landgoed Eyen.

Na 1491 komen meerdere overdrachten van goederen, gelegen in Veenhuizen, in akten voor. Zie het overzicht op de vorige pagina.

De laatste in het archief van het huis Westervelde betreffende Veenhuizen is de akte van 13 september 1589.

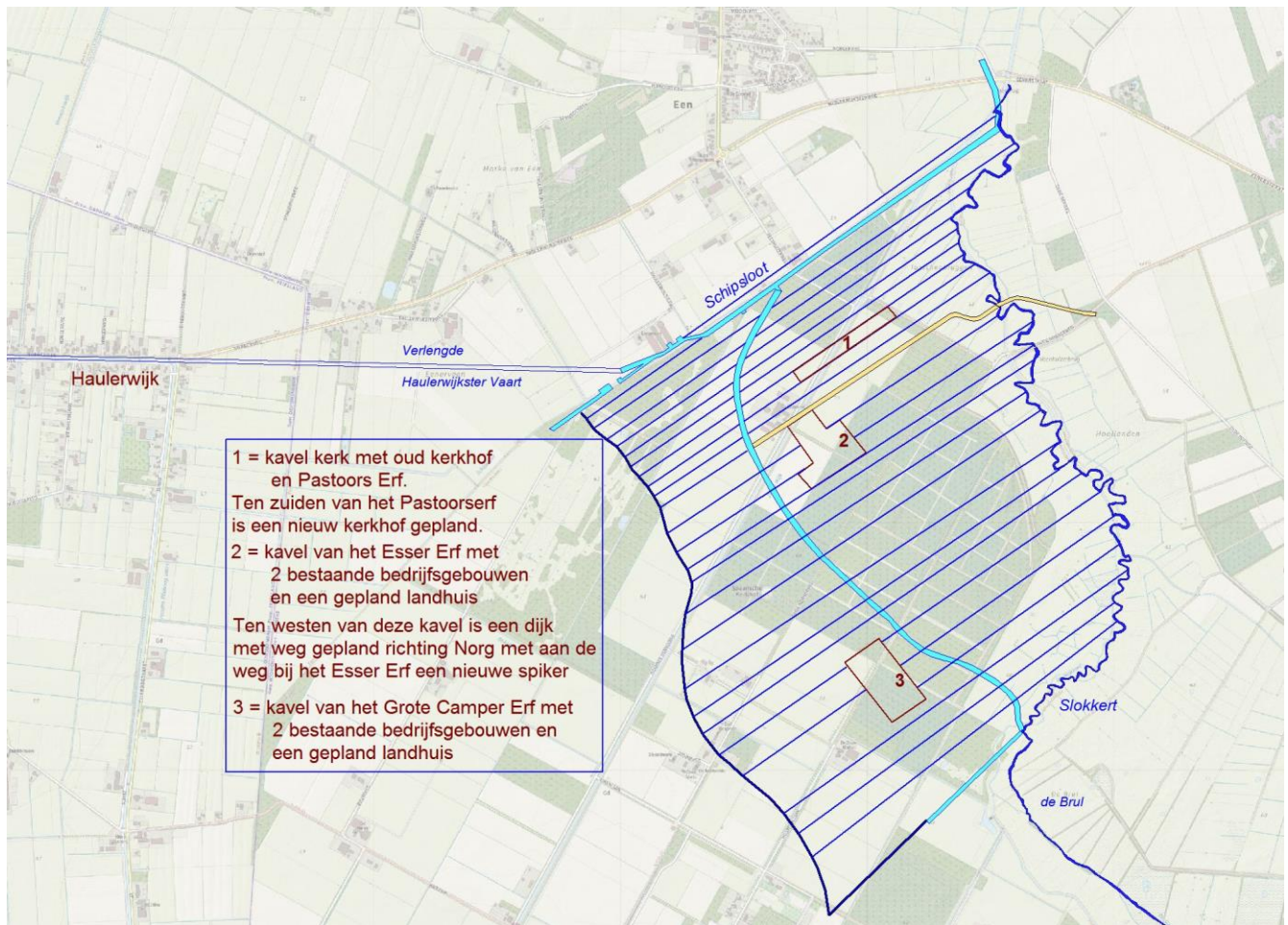
In 1589 bezaten de erfgenamen van Wigbold van Ewsum dus drie erven in Veenhuizen, waarvan één, de middelste, al was verkocht, maar mogelijk nog niet overgedragen.

Op de kaart van de voorgenomen vervening van Veenhuizen, opgemaakt in 1639 in opdracht van Hollandse investeerders komen de volgende erven voor:

1e het Pastoors Erf; hier woonde de pastoor van de oude kerk van Veenhuizen, oorspronkelijk de kapel van het landgoed Eyen. De opbrengsten van dit erf moesten voorzien in de dagelijkse levensbehoeften van de pastoor en zijn helpers. Dit zal het noordelijke erf zijn uit de akte van 1589. Bezitter van het leenrecht na 1589, was Casper van Ewsum, die het erf voor 1639 verkocht aan Gerrit Dijckmans, notaris en kastelein van de Heer van Brederode.

2e het Esser of Kamper Erf; dit moet het middelste erf zijn, genoemd in de akte van 1589. Door het convent van Dionisius na 1589 overgedragen aan het vrouwenklooster Jesse in Haren bij Groningen. Dat klooster moet het dan even voor 1639 hebben verkocht aan een bekende kapitaalkrachtige inwoner van Kampen, vermoedelijk de burgemeester Albert van der Hell. Als meier wordt in 1639 Baerte vermeld. Deze persoon is te traceren als Bate Marcus of Bareld Markuszoon. Het Pastoors Erf en het Esser Erf worden in 1639 door Dijckmans en van der Hell overgedragen aan de heren Gijsels van Lier, P en F Coorner, Couckebacker en Putmans. Samen betrof het hier de helft van de te ontginnen Veenhuizer venen.

3e Het Grote Camper Erf; na 1589 in bezit gekomen van Albert van der Hell, burgemeester van Kampen. Omstreeks 1640 verkocht aan de Haagse juwelier Gerrit Maes. Het Grote Camper Erf besloeg een kwart van de te ontginnen venen. Dit erf moet het zuidelijkst gelegen erf zijn uit de akte van 1589.

4e Het Groninger Erf; na 1589 in bezit gekomen van de Groninger burgemeester Egbert Upkena. In 1639 was het een vervallen erf en in gebruik bij Pieter Hendriks die op het Grote Camper Erf woonde. Mogelijk was dit erf daarvoor een deel van het Grote Camper erf en is daarvan afgesplitst in 1589.

Dit moet het laatste kwart zijn geweest van de te ontginnen venen. Omstreeks 1640 verkocht aan de griffier van de Staten Generaal, Cornelis Musch. Deze stond bekend als één van de grootste openbare dieven.

5e Het Bronniger Erf; aanwezig op de grond welke in 1491 door Johan van Steenwijck is verkocht aan Bartold Knasse en in 1492, na zijn dood, bezit werd van zijn zoon Johan Knasse. De jongste dochter van Johan Knasse, Hendrikje, huwde in 1545 met Joachim Lunsche. Hun zoon Herman huwde in 1590 met Freykien Brunneger.

Vermoedelijk is met de bruidsschat van Freykien toen een nieuwe boerderij gebouwd en heeft het de naam Brunneger of Bronneger Erf gekregen. Freykien kwam uit Bronneger. Haar vader was ette, evenals de vader van Herman.

Dit erf is niet verkocht aan de Hollandse participanten die de plankkaart voor de verveningen in 1639 hebben laten maken. Maar het erf komt er wel op voor in de nieuwe kavelindeling.

Op 18 november 1641 vond nog een laatste overdracht plaats aan Couckebacker en Putmans van een zestiende part in de "Veenhuser arve" door de heer van Haersolte, drost van Salland en gecommiteerde bij de Staten Generaal. Vermoedelijk was dit vroeger een deel van het Pastoors Erf en daarvan afgesplitst door vererving of verkoop.

De nieuwe bezitters van het Pastoors Erf en het Esser Erf stelden een verwalter of rentmeester aan. De keuze viel op Balthasar van der Donck, een familielid van één van de participanten, Aert Gijssels, later als Gijssels van Lier vermeld.

Van der Donck vestigde zich in Veenhuizen, in eerste instantie op het erf van Baerte, maar mocht later een nieuwe woning bouwen, maar die moest wel in de nabijheid van “Baertes plaets” staan, het Esser Erf.

In februari 1653 nam van der Donck 1/8e part van de Compagnie over en verkocht enkele maanden later 1/16e part door aan Adriaen van Berckel.

Deze van Berckel stelde echter als voorwaarde dat de verkoper zijn land moest splitten en delen met de andere participanten zodat van Berckel weet welk deel van hem is

Bij die verkoop waren van de andere participanten, Gijssels en Couckebakker aanwezig. We moeten dan aannemen dat daarna het gezamenlijk bezit is gesplitst en dat ieder zijn deel in bezit heeft genomen.

Dat splitsen zal ook aanleiding zijn geweest om de bedrijfsgebouwen, waarvan in ieder geval één al in 1639 in bouwvallige staat was, te gaan verplaatsen of te herbouwen. Of dat direct omstreeks 1655 al is gebeurd of later is niet te zeggen. Waarschijnlijk in de jaren tussen 1655 en 1661. In dat laatste jaar is de kerk gesloopt en moet het kerkhof zijn verplaatst naar de plek die nu het Spaanse kerkhof heet.

Op de kaart van Tiedeman uit 1710 staan slechts 2 gebouwen welke beide niet op een plek staan die overeenkomt met de plek van een gebouw op de kaart van 1639. De Franse kaart van omstreeks 1800 geeft echter duidelijk aan dat de gebouwen van 1639 niet meer aanwezig zijn en dat het oude Veenhuizen zich in zuidelijke richting heeft verplaatst. De voorgenomen vervening volgens het plan van 1639 werd een mislukking en van der Donck krijgt onenigheid met de andere participanten en dat gaat zo ver dat die andere participanten in 1662, door tussenkomst van de schulte van Norg, Hendrik Wijntjes, van der Donck en de andere meiers het gebruik van hun erven en landerijen op zeggen en dat zij die voor 1 mei 1663 moeten hebben verlaten. Van der Donck weigerde echter zijn behuizing vrijwillig op te geven en hij betwistte het recht van de participanten hem van zijn erf te zetten. Van der Donck bleef in Veenhuizen wonen. Met instemming van de schulte van Norch stonden de boeren/meiers in Veenhuizen hem toe zijn drie paarden en zes koeien te weiden op het erf van Roelof Barents en het Esser Erf. In 1680 kreeg Lucas Nijsingh, de secretaris van het Landschap Drenthe, de opdracht van de erven van Couckebakker en Putmans, om hun aandeel te verkopen. Het betreft hier de helft van het totale complex. Mr. Gerrit van der Donck, zoon van de in 1666 overleden Balthasar, werd de nieuwe bezitter. In 1685 verkocht Gerrit zijn bezit aan zijn zwager Abraham Schook en echtgenote Theodora ter Braeck. Een andere zoon van Balthasar, Evert, wordt in 1691 als belastingplichtige vermeld van de woning waar voorheen zijn moeder verbleef.

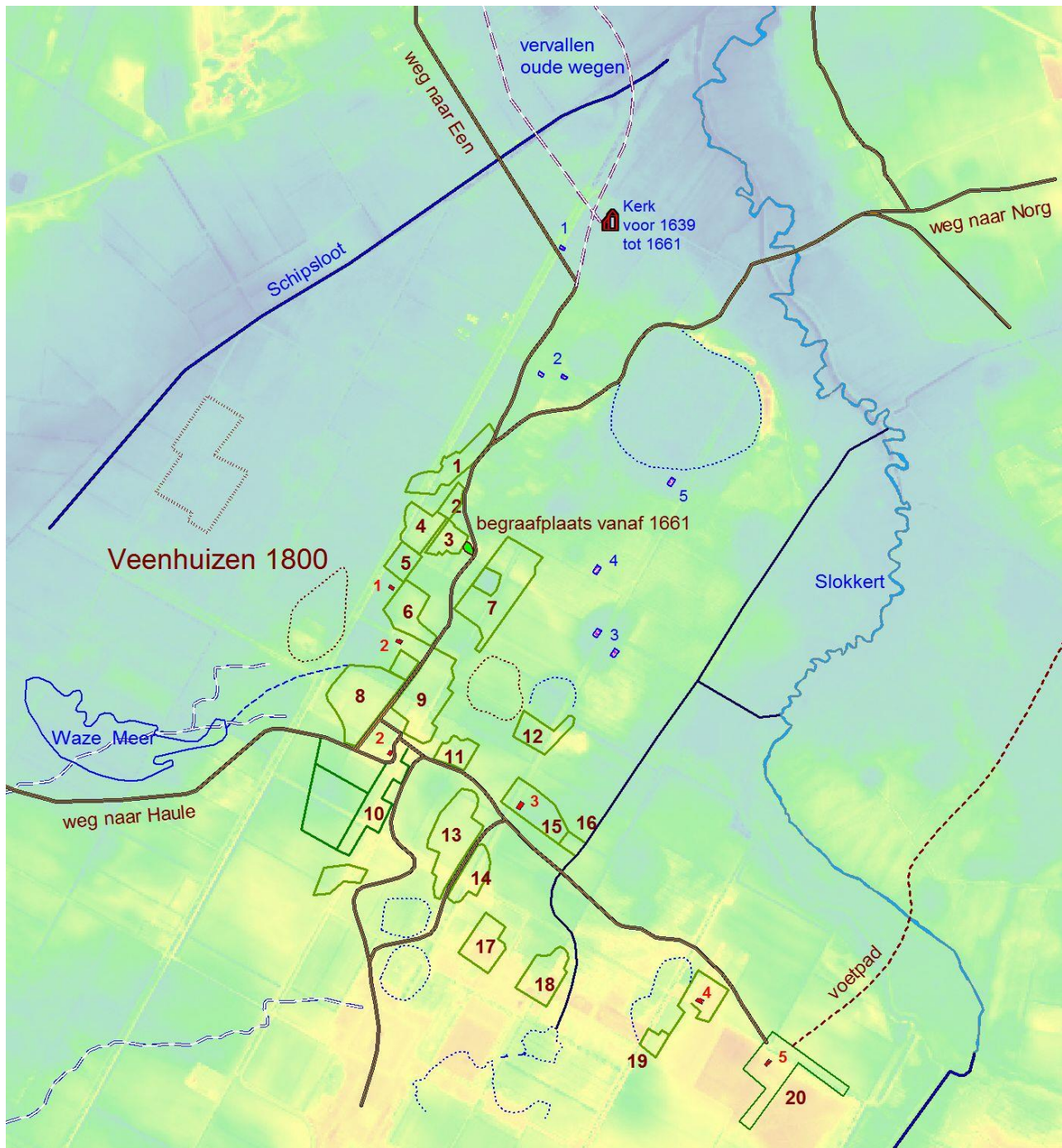
Deze woning moet dan de oorspronkelijke woning zijn welke Balthasar heeft gebouwd op zijn één achtste deel van het complex, tussen 1653 en 1663.

In 1764 wordt een nazaat, ook Evert genaamd, vermeld als belastingplichtige op een half erf met nering. Die nering bestaat uit het hebben van een herberg en wat daarbij behoort.

In 1774 wordt geen van der Donck meer vermeld, maar wel de ette Roelf Hofsteenge die in dat jaar, op 8 mei, is getrouwd met Grietje Stevens.

Hij staat vermeld met ambt, maar zonder nering.

In 1784 wordt Hofsteenge vermeld met ambt en nering. Omstreeks 1774 zal Evert van der Donck het pand hebben overgedragen aan Hofsteenge.

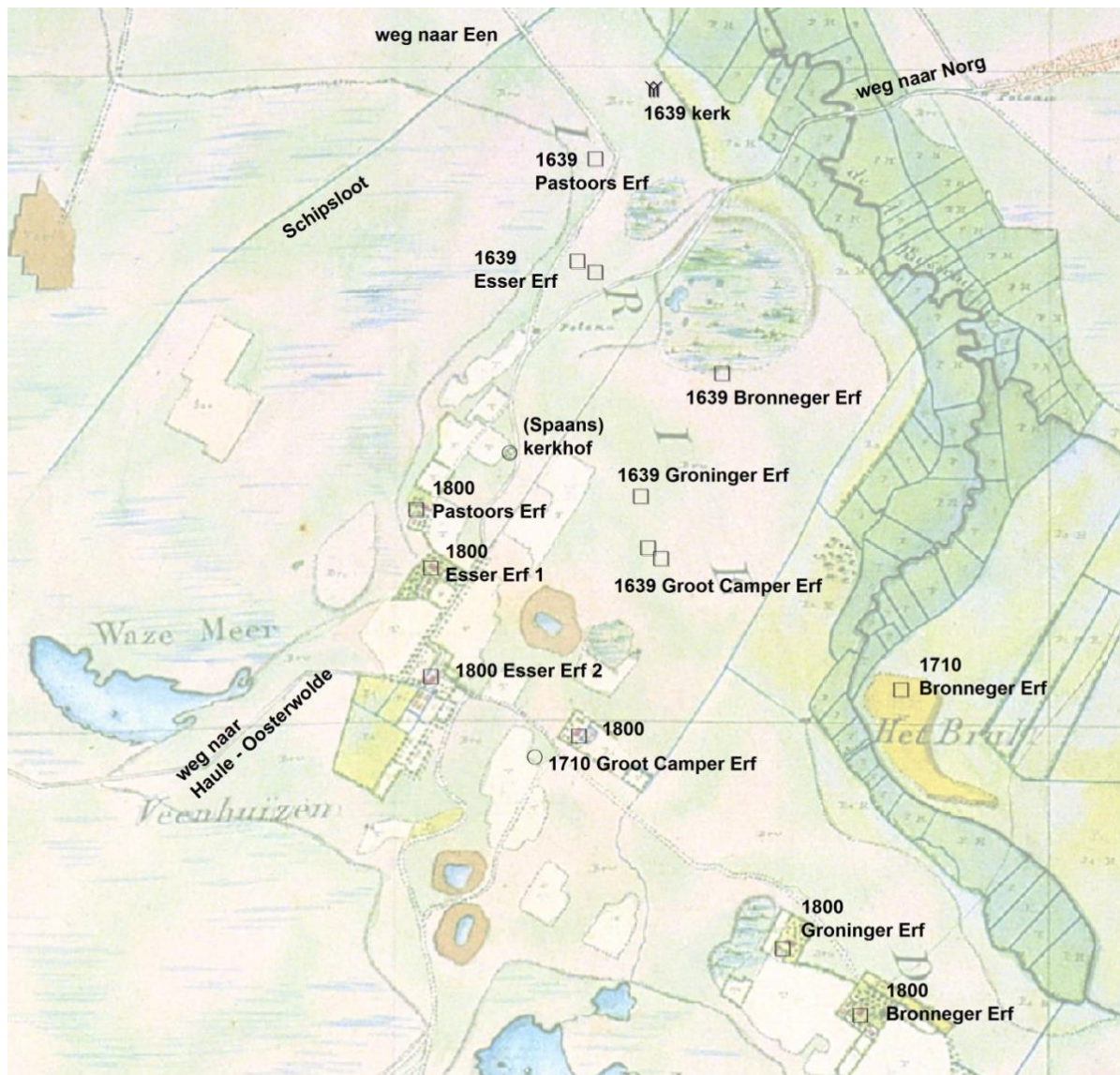

Een opgewerkte kopie van de Franse kaart van omstreeks 1800 met de ligging van de toen aanwezige 5 bedrijven. Met blauwe cijfers is de ligging van 1639 aangegeven en in rood de ligging 1800. Met bruine cijfers zijn de percelen bouwland aangegeven, totaal 35 hectare. 1 is het omstreeks 1660 verplaatste Pastoors Erf. 2 is het verplaatste Esser Erf, met twee bedrijfsgebouwen waarvan het meest zuidelijke het logement is, nu genaamd de Jachtweide. 3 is het verplaatste Grote Camper Erf, 4 het voormalige Groninger Erf en 5 het Bronneger Erf.

De bebouwing in Veenhuizen tussen 1639 en 1832.

Met behulp van oude belastingregisters, waarin het haardstedengeld staat vermeld, is te reconstrueren welke gebouwen van 1832 als vervangers van de gebouwen van 1639 moeten worden gezien.

Op kaart 1 zien we de verplaatsingen van de erven weergegeven van 1639 tot 1800.

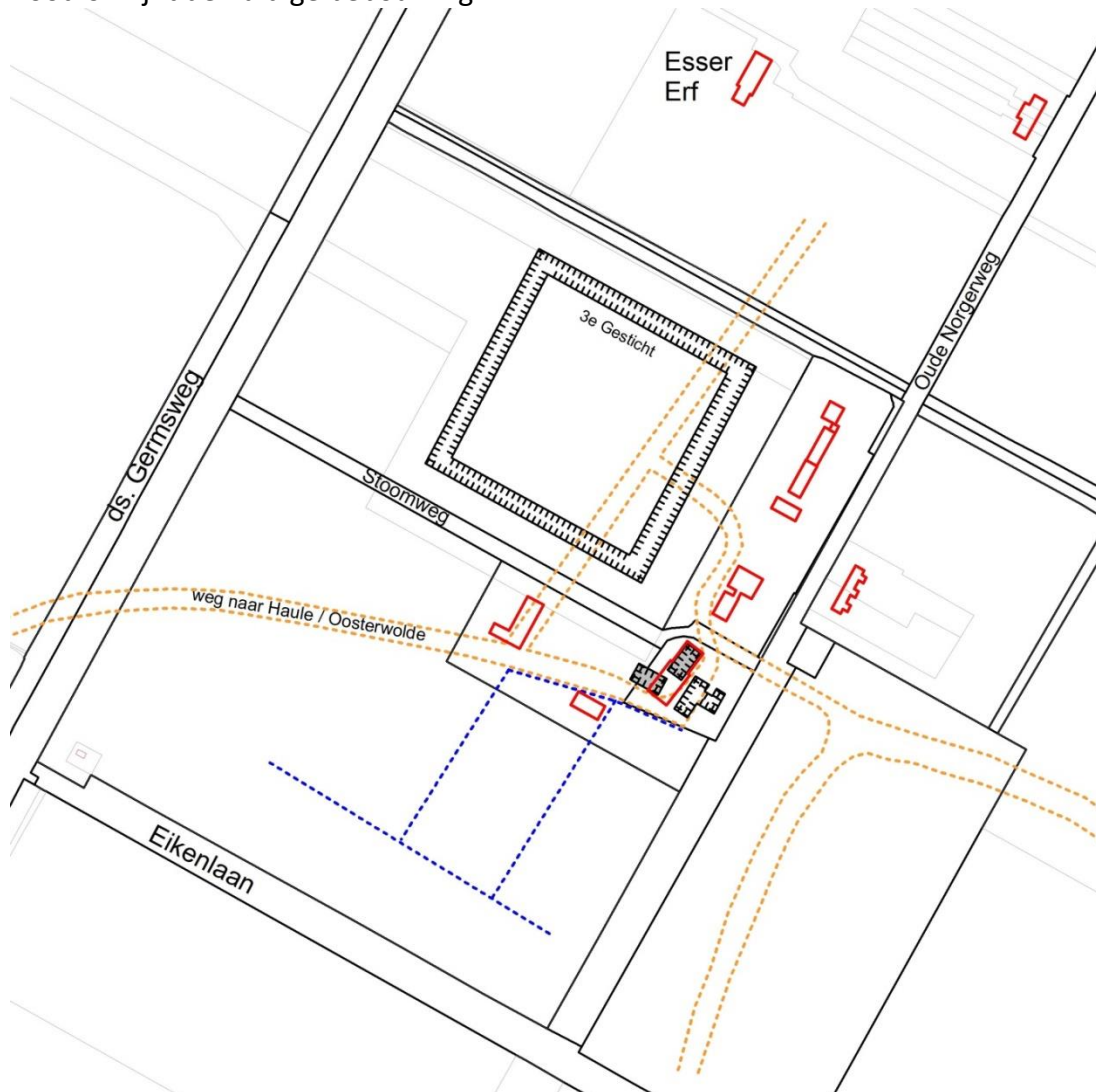
In 1824 is het derde Gesticht gebouwd, waarbij door afbraak en na ontginningen enkele gebouwen zijn verdwenen. De plaats van die gebouwen is te reconstrueren met behulp van de Franse kaart die opgemaakt is tussen 1800-1812.

Op de kaart van 1639 komt, op de plek waar nu de Jachtweide staat, geen bebouwing voor. Ook op de kaart van 1710 is geen bebouwing op die plek te zien.

Maar de Franse kaart van 1812 laat duidelijk zien hoe het gebied er toen uit zag. Die kaart is kleinschalig en dus zijn de vormen van de bebouwingen en andere belijningen wat vaag, maar toch nog voldoende duidelijk om een beeld te krijgen van de topografische situatie in die tijd.

Op kaart 2 is het gebied rond de huidige Jachtweide aangegeven, waarbij ik de belijningen van de gebouwen wat scherper heb gemaakt en de gebouwen zelf ingekleurd, zodat ze goed herkenbaar zijn.

We zien een perceel, omring door wegen, met in de zuid-oost hoek een gebouw met bijgebouwen. Dit is de herberg van voorheen van der Donck, die hij omstreeks 1870 heeft verkocht aan Hofsteenge. Het moet gebouwd zijn na 1710, toen hier nog niets stond of niets meer aanwezig was, en voor 1800, toen de Fransen dit gebied hebben gemeten. Het vermoedelijke bouwjaar is 1723. Rood omlijnt de huidige bebouwing.

Over mutaties van onroerende goederen van eigenerfde boeren, geen leengoed zijnde, is voor 1832 weinig beschreven. In enkele huisarchieven staan wel gegevens vermeld, maar de ligging van die goederen is niet te bepalen.

Mogelijke aanvullingen.

Zie het wordbestand 1315-1488. Enkele bijzondere vermeldingen, met nog aanvullende gegevens over van Norch.

Norg, 14 maart 2021

Anne Post